

Korabeli tudósítások Nürnbergben az 1514. évi magyarországi parasztháborúról

BORSA GEDEON

A Dózsa-féle parasztháborúra vonatkozó forrásokat már igen alaposan, nagy körültekintéssel és nem is olyan régen összefoglalták.¹ Azóta ismételtelen kerültek elő további, nyomtatásban közreadott kiadványok, amelyek a közvetlenül ezt kísérő eseményeknek kapcsán láttak napvilágot.² Legutóbb ilyen, szövegében és illusztrációjában teljességgel ismeretlen, német nyelvű röplap ismertetésére került sor.³ Ez a rendkívül érdekes kis nyomtatvány a nürnbergi Scheurl-család könyvtárában található, amelynek jelenlegi gondozója, Dr Siegfried Freiherr von Scheurl a legnagyobb készséggel bocsátotta a kutatás céljaira nemcsak a nyomtatványokat, de a különleges történelmi értékű kéziratokat is. Magyar szempontból a legjelentősebb ezek közül Christoph [II.] Scheurl (1481–1542) rendkívül terjedelmes adatgyűjtése, amelyben kora történéseiről szerzett információkat jegyezték fel.

A hatalmas fóliánsokba írt ezernyi híradás rögzítésének célja az volt, hogy majd elkészítse az 1511. és 1528. közötti évek európai történelmének összefoglalását. A rendkívül elfoglalt és Nürnberg városa által szinte folyamatosan igénybevett jogász saját kezűleg csak e bejegyzések kis részét végezte, magát a vállalkozást azonban folyamatosan vezette és irányította. Az évek folyamán – fiataalkori filológiai publikációit követően – egész sor értesülését nyomtatott röplapok formájában maga is közreadta. Így szokás őt „az újkor első újságírója” címmel is jelölni.⁴ Hatalmas anyaggyűjtésének 1528-ban megkezdett összesítéséből haláláig azonban csupán az 1511. és 1521. évek közötti rész készült el, de nyomtatásban ezt sem tudta megjelentetni. Szerencsére a család birtokában fennmaradtak a korabeli eseményekről gyűjtött értesüléseit rögzítő, nagyalakú kötetek. Összefoglalójának már elkészült részében az 1514. esztendőnél jelentős terjedelmet foglalnak el a magyarországi parasztháborúról szóló (79–85.) fejezetek. A következőkben ezeknek a korabeli beszámolóknak ismertetésére, továbbá – a függelékben – szövegüknek az eredeti alapján történő, szövegű közlésére kerül sor. A kéziratok olvasata és átírása Mollay Károly munkája, az egészet átnézte Borsa Iván.

Christoph Scheurl maga közvetítő szerepet töltött be a hírforrás és az azokat felhasználó, döntéshozó személyek között. Ő juttatta tovább azokat az értesüléseket, amelyeket a helyszíni beszámólót készítők – legalább is részben –

pénz vagy más kedvezmény ellenében küldtek el megbízóikhoz. Jó példa erre annak a haditudósítónak sorai, aki 1527. november elsején – éppen a székesfehérvári táborból – küldött beszámolójának végén a következőket írta: „Denn ich dergleichen, wi hi verlaut, vilem Herrn und Hauptleuten umb etlich belonung beschriben müssen.”⁵

Nürnberg és Magyarország kulturális és gazdasági kapcsolatai már a középkortól igen élénkek voltak.⁶ Ezen belül a patricius Scheurl-család is kiterjedt kereskedelmi összeköttetésekkel rendelkezett hazánkkal a 15. század végén. Így Hieronymus Scheurl a sziléziai rendeket és Boroszló városát képviselte 1476-ban Budán Mátyás király és Beatrice esküvőjén.⁷ Valentin Scheurl, aki magyarországi szörmékkal kereskedett, 1495-ben Selmecebányán halt meg.⁸ Albrecht Scheurl, a család boroszlói ágából, üzleti tevékenységének jelentős részét hazánkkal bonyolította le.⁹ Sőt éppen ő a törökök ellen ekkor meghirdetett keresztshadjárat céljaira 1514. július 7-én pénzbeli támogatást nyújtott át a boroszlói káptalannak.¹⁰ De magának Christoph Scheurlnak is szinte folyamatosan jelentős magyarországi kapcsolatai voltak, és a birodalmi városok megbízásából személyesen is járt hazánkban.¹¹ Erre feltehetően az 1522. esztendőben került sor, amikor Bécsben és Bécsújhelyt tárgyalt – többek között – Ferdinánddal és az esztergomi érsekkel a törökök ellen nyújtandó birodalmi segítségről.¹² De a későbbiekben is, élete utolsó évtizedében az oszmán elleni harc támogatásáról mindenkor pontos magyarországi értesülésekre támaszkodva levelezett.¹³

Christoph Scheurl nagy történelmi összefoglalójának kézirata a nürnbergi Scheurl-család könyvtárában, amely a 19. század végén és a 20. elején évtizedeken át a helyi Germanisches Nationalmuseum könyvtárában volt letétként, a Codex N² jelzetű kötetben található a 420a–547a lapokon. Ezen belül a kézirat elején álló mutatóban a 424b lapon állnak az 1514. évi magyarországi eseményekkel foglalkozó fejezetek címei. A parasztháborúról szóló rész maga pedig a 467a–470b lapokon olvasható. Ez a kézirat korabeli, fatáblás, félbőr kötésben maradt fenn. A kötet függőleges metszésére a 255, az alsóra pedig a 286. sorszámot írtak. Ezek a számok a könyvnek Scheurl könyvtárán belüli elhelyezése utalnak.

Scheurl *Geschichtsbuch*-jának szövegét a 19. században Johann Karl Friedrich Knaacke és Franz von Soden nyomtatott formában közreadta.¹⁴ Az említett, N² jelzetű kéziratnak valamennyi lapján középen fent az évszám, a most függelékben közölt fejezetek esetében tehát 1514. áll. Négy esetben¹⁵ a lap szélére később tett „Vorn an” megjegyzés olvasható, amely új bekezdést kívánt jelölni. Javítások a már elkészült szövegben történtek, amit a 86. fejezet élén álló, szövegkezdő nagy D-betű díszes vonalai közé, az előző fejezet végéhez utólag beírt szöveg is bizonyít. A szöveg korrigálása és igazítása több fázisban történhetett, mert akad pl. olyan mondat, amelyet az eredeti szövegben töröltek, majd utólag a lapszélre teljes terjedelemben és változatlan szöveggel újra betoldottak.¹⁶ A legtöbb, korabeli rész-

tudósítást a magyarországi parasztháborúról, amelyeknek részbeni felhasználásával azután később a fentiekben említett összefoglalás történt, a Scheurl-könyvtár Codex J² kötete tartalmazza, amely a fentiekben ismertetethez hasonló, korabeli, fatáblás, félbőr kötésben maradt fenn, ugyancsak fólió formátumban.

Mind az összefoglalót, mind magukat az egyedi híradásokat csaknem teljes egészükben nagy gyakorlatot tükröző kezek, hivatásos írnokok vetették papírra. Akad azonban kivétel is. Ilyen az A. jelű tudósítás, amely a mostani gyűjtőkötetben elfoglalt helye alapján feltehetően elsőként került lejegyzésre, Christoph Scheurl kezétől származik.¹⁷ Ugyancsak ő tette azt a két, rövid, lapszéli kiegészítést, amelyet az F, ill. H. jelű szövegekhez került bejegyzésre.¹⁸

Scheurl anyaggyűjtő, ill. összesítő munkája – természetesen csak igen elnagyoltan, a rendelkezésre álló és felismert mozaikdarabokból összerakva – a következő formában rekonstruálható. A kezébe kerülő levelek közül kijelölte azokat, amelyeket történelmi munkájához folytatott gyűjtése számára feljegyzésre érdemesnek minősített. A másolás munkáját magát azután – az egyetlen, éppen most említett kivételtől eltekintve – írnokok végezték.¹⁹ Miután Scheurl egyrészt igen tehetős ember volt, másrészt a városi tanács állandó szolgálatában állott, módjában volt e feladat elvégzéséhez akár saját, akár városi írnokokat foglalkoztatni. Összefoglaló munkájához tett kiegészítő megjegyzések azt bizonyítják, hogy a híradások szövegét ő azután utólag átnézte, és meg is igazította. A nyomtatásra történő előkészítését azonban – legalább is részben – mások végezték, mert az ezzel kapcsolatos és már említett lapszélre írt, érdemi és technikai megjegyzések nem Scheurl kezétől származnak.

A most körvonalazott adatgyűjtés másolás volt. A híradások – legalább is többségükben – nyilván levelek formájában jutottak el Nürnbergbe, ahol azok szövegét azután – többször és akár több helyen is – leírták. Jól példázza ezt a J² kódex 323a lapján a második bekezdésnek eleje,²⁰ ahol is a bevezető „Item” szó után írt szavakat („mehr so wist”) áthúzták, majd a megfelelő szöveggel folytatták. A törlésre került szavak ugyanis helyesen a következő bekezdés élén álló „Item” után következnek. A másoló az azonos kezdetű bekezdések sorrendjét elvétette, de tévedését néhány szó után észrevette, majd rögtön javított. Ilyen botlás csakis másolás esetében fordulhat elő. E munkafolyamat során azután nem kevés változtatás is történt, amikor is félreolvasott és más értelmű szavak utólagos bejegyzésére került sor.²¹

A korabeli tudósítások közötti összefüggés szempontjából különösen jelentős a G. jelű írás. Ez ugyanis nem más, mint annak a nyomtatásban több ízben is napvilágot látott, német nyelvű tudósításnak első fele, amely beszámol a háborúba induló parasztok táborában történetekről.²² A nürnbergi kézirat szövege lényegében csaknem szó szerint megegyezik a nyomtatott kiadásával.²³ Néhány ponton azonban a kézirat érdemi pontosítást, ill. többletet is nyújt a nyomtatottnak viszonyítva. Így pl. „vor etzlichen tagen” helyett „vor zwien tagen”,²⁴

„ain crucifix” helyett „ain hultzen crucifix”,²⁵ „und edeln” helyett „und 6 edeln”²⁶ stb. Két ponton, pedig²⁷ a nürnbergi kézirat bő két-két sornyi többszöveget tartalmaz a nyomtatottal szemben.

A levél formában íródott tudósításokban természetesen nincs külön címe a beszámolóknak. A nyomtatásban történő megjelentetéskor azután fogalmaztak ehhez egyet, hogy azt azután a szöveg élére helyezték. Az eredményes terjesztésnek – már akkor is – egyik leglényegesebb feltétele volt, hogy az ügyesen megfogalmazott címmel, akárcsak a mai újságban, megragadják az érdeklődő, tehát a számításba vehető vásárló figyelmét. A nyomtatott kiadásokban az „Ein gross wundertzaichen” kezdetű cím után áll: „Außzug auß ainem brieff von Ofen, der an dem XXV tag des Monadts Maii in Wienn geantwurt ist vnd am vierten tag Iunii gen Augspurg”²⁸ Ugyanerről a kézirat végén a következő olvasható: „Copey eins brieffs aus offen den 25 ad diem 26 Mayo in Wien. Entfangen 25 May auss offen.”²⁹ A fentiek alapján jól nyomon lehet követni a hírlevél útját Budáról Bécsbe, majd onnan tovább – a nyomtatottak alapján – Augsburgba, ill. – a kézirat szerint – Nürnbergbe. A számtalan kisebb eltérés, ami a nyomtatott kiadások között tapasztalható – és természetesen a kéziratnál is – arra utal, hogy a Budáról keltezett híradást több helyen és többször is le-, ill. továbbmásolták.

A kéziratossági tudósításban arról esik szó, hogy Bakócz a keresztes hadjáráshoz a toborzást két nappal korábban betiltotta.³⁰ Miután a bíboros ezt a rendelkezését 1514. május 15-én adta ki,³¹ a Budán írt levél ezek szerint május 17-én íródhatott. A nürnbergi feljegyzés végén olvasható sorok szerint a híradás május 25-én érkezett Bécsbe, ahol a másolat azonnal, tehát még a 26-ra virradó éjjelen elkészült. A nyomtatott kiadás fentebb idézett alcíméből megtudható, hogy ez a levél június 4-én érkezett Augsburgba. Így nem csupán a tudósítás útvonala, de annak haladása az időben is pontosan rekonstruálható.

Csak az ismeretes, hogy az eredeti levél, ill. annak másolata mikor készült el, de az nem, hogy mikor indult útjára az, aki azt vitte. Bizonytalanságot jelenthet az is, hogy a hír hordozója útközben akár napokra is megállhatott. A bécsi éjjeli másolás alapján azonban feltételezhető, hogy az írás sem Budán sem Bécsben nem várakozott sokáig. Az akkori utak nyomvezetése természetesen távol állt a mostani autópályákétól, így a távolságok is jelentősen nagyobbak voltak a maiaknál, ami kerekítve Budapest–Bécs estében 240 km és Bécs–Augsburgnál 580 km. A tudósítás számára az út Bécsig nyolc, onnan Augsburgig további tíz napig tartott. Haladásának sebessége az első szakaszon napi átlagban kb. 35-40, míg a másodikban ennek mintegy kétszerese, kb. 65-70 km lehetett. Ezek alapján úgy tűnik, hogy az első részen Bécsig gyalogos, vagy poroszkáló szekér, a másodikban már ehhez viszonyítva gyors lovas, ill. kocsis szállította a budai hírlevelet Augsburgba.

Az ilyen jellegű, ún. Neue Zeitungoknál e korai korszakban szinte egyedülálló adat is maradt fenn a nürnbergi kéziratban: a budai levél írójának neve.

Így ez az eddig névtelenként számontartott és nyomtatásban többször is közreadott szöveg immár az aláíró Hans Schweicklin nevéhez köthető. Róla különben más adat nem ismeretes.

A függelékben „I”-vel jelölt, másik, nürnbergi, kéziratos szöveg ugyancsak egyértelműen hírlevél, amelynek élén „Wist lieber Herr Hewperger” szöveg áll. Ez némi fogódzót nyújt a korabeli információk áramlásának nyomon követéséhez. A megszólított, akinek a hazánkban készült levél szólt, alighanem azonos azzal a Matthäus Heupergerrel, aki a bécsi városi tanács tagja volt ekkor és 1516-ban hunyt el. A tekintélyes és művelt férfiú jámborságát és társadalmi aktivitását a bécsi *Heiltumsbuch* 1502-ben, majd 1514-ben nyomtatásban történt közreadása, de mindenek előtt az ugyancsak bécsi, az Úr Szent Testéről elnevezett testvérület (Gottesleichnambruderschaft) általa kezdeményezett újjászervezése bizonyítja.³² Könyvszeretetről nyomtatott ex librise tanúskodik.³³ Egészen új oldaláról világítja meg Heuperger tevékenységét a most közreadott nürnbergi feljegyzés. A bibliofil hajlamú férfiú – akárcsak maga Christoph Scheurl – ezek szerint foglalkozhatott az értesülések továbbításával is. Erre utal egyrészt, hogy Magyarországról részletes beszámolót írtak neki Bécsbe, másrészt hogy ez a szöveg Scheurlhoz került Nürnbergbe.

A hírlevelek írói és címzettjei között többnyire rendszeres kapcsolat állhatott fenn, amire több szövegrészletből is következtetni lehet. Olvasható ugyanis arról, hogy az illető már korábban is írt ugyanerről a témáról ugyanannak a személynek.³⁴ Máshol pedig, hogy Budáról majd újra be fog számolni a címzettnek,³⁵ és hogy elfelejtett valamit megírni.³⁶ Ezek alapján jogos a rendszeres levelezést feltételezni. A hírek gyűjtésében és továbbírányításában Bécsnek fontos szerep jutott. Két írás³⁷ is onnan kelt, ill. az egyiket³⁸ pedig oda címezheték. Az egyik Bécsben kelt levél azzal kezdődik, hogy értesülését maga is Magyarországról érkezett tudósításból szerezte.³⁹ Több beszámoló élén is olvasható, hogy a szöveg másolat,⁴⁰ ill. kivonat.⁴¹ Mindez csak megerősíti a fentieket, amely szerint az írásban kapott értesüléseket újra meg újra lemásolták.

Az írásos tudósítások majd mindegyike különösen nagy teret szentel a parasztháború kegyetlenségeinek, azon belül is a kivégzések kimerítő leírásának. A borzalmak ismertetése helyenként párosult azzal a dramaturgiai fogással, hogy a szereplők szájába adott mondatokkal, ill. párbeszéddel annak írója még életszerűbbé tette a beszámolót.⁴² Az ilyen híradásoknak egy része a német nyelvterületen nyomtatásban is napvilágot látott, akár több alkalommal is, ami által lehetővé vált, hogy az azokban megörökített, hátborzongató részletek ne csupán a kortársakat, de még a 17. század közvéleményét is élénken foglalkoztassák. Különösen Dózsa kivégzésének szadista részletei hagytak maradandó nyomot a német irodalomban.⁴³

A magyarországi tudósítások írói közül egyedül a fentebb említett Hans Schweicklin nevét őrizték meg a Scheurl-féle feljegyzések. Neve és levele alapján nyilván német volt, ami a többi hírlevél szerzőiről is joggal feltételezhető. Ezen

túlmenően azonban róluk többet – legalább is bizonyosat – nem lehet tudni. A másolatban a Scheurl család által a magyarországi parasztháborúról megőrzött beszámolók azonban némi támpontot nyújtanak, hogy legalább foglalkozásuk kikövetkeztethető legyen. Az írásokban ugyanis feltűnően gyakran esik szó vásárokról és kereskedőkről. Így a nagyszombati⁴⁴ és az elmaradt budai⁴⁵ vásárról. A harcok során Magyarország jelentős területein ebben az időben a kereskedelmi élet teljes összeomlása következett be,⁴⁶ amelynek káros hatása Nürnbergben is érzékelhetővé vált.⁴⁷ A parasztsereg által bevett Várad kapcsán külön is szóba kerültek a kereskedők, akiknek Magyarországról és Erdélyből egyaránt igen fontos volt ez a város.⁴⁸ Név szerint külön is említés esik a csanádi Kalmár Lukács szatócsról, akit a levél címzettje esetleg személyesen is ismerhetett.⁴⁹

A fentiekből az hámozható ki, hogy a Scheurl-kódexben megőrzött hírlevelekben, vagy legalább is azok többségében Magyarországon működő kereskedők tájékoztatták a velük üzleti kapcsolatban álló, külföldön élő személyeket. Ezek maguk is ugyanabban a szakmában tevékenykedhettek, mert leginkább ez esetben képzelhető el, hogy személyesen is ismerhettek olyan hazai kereskedőt, mint amilyen az említett csanádi Kalmár Lukács, vagy a Budán tevékenykedő Wolfgang Eysen.⁵⁰ Miután Eysenről két levélben is⁵¹ említés történik, így nem megalapozatlan az a feltételezés, hogy ezeket ugyanaz a személy írhatta ugyanannak. A Nürnbergben fennmaradt tizenegy szöveg között ugyanakkor több tartalmi átfedés is tapasztalható. Így Dózsa kivégzéséről⁵² és Várad elfoglalásáról⁵³ párhuzamosan többen is írtak. Ez esetben a címzettek és valószínűleg a levélírók is egymástól eltérő személyek lehettek.

Az eddigiek alapján az a kép alakul ki ezekről a hírlevelekről, hogy azokat – legalábbis többségükben – Magyarországon tevékenykedő kereskedők küldték Bécsbe és Nürnbergbe ottani ügyfeleik tájékoztatására. Fontosak voltak ezek az információk nem csupán a gazdasági életben közvetlenül résztvevők, hanem a politikusok számára is. A kereskedők híradásait ezért a magasabb szinten döntéshozókat is rendkívül érdekelhette. Számukra a tájékoztató összeállításokhoz a szükséges információkat művelt és olyan a közéletben is jelentős személyek gyűjthették össze, mint amilyen Bécsben Heuperger és Nürnbergben Scheurl volt. Ez a két szint azonban nem különült el teljesen egymástól, amit a Magyarországról közvetlenül Heupergernek címzett levél⁵⁴ bizonyít. Természetesen mindkét említett személy esetében feltételezhető, hogy közvetlenül vagy közvetve, de maguk is foglalkoztak kereskedelemmel.

A Scheurl-féle *Geschichtsbuch*-nak a magyarországi parasztháborúra vonatkozó fejezeteinek olvasásakor óhatatlanul több kérdés is felmerül. Vajon mennyit merített ehhez a saját gyűjtésében található korabeli feljegyzésekből? Használt-e további forrásokat? Ha igen, úgy azok melyek? A következőkben e kérdések megválaszolására történik kísérlet.

Annak előrebocsátásával, hogy a 16. századi német elbeszélő írások gazdag fordulat-készlettel dolgoztak, amelyek felhasználására forrástól függetlenül is sor kerülhetett, a kapcsolódások kitapogatására a konkrét személy és föld-

rajzi nevek mégis viszonylag biztonságos eligazítást adhatnak. Ezek közül ehhez kevésbé használhatóak a *Geschichtsbuch*-ban, ill. a J² jelű kódexben található bejegyzésekben többször is előforduló nevek, mint „Zeckel Jorg”, „Weida aus Siebenburgen”, „Offen” stb. A csak egyetlen alkalommal olvashatóak azonban annál értékesebb támpontul szolgálhatnak. De segítségül hívhatóak még a ritkább szófordulatok, ill. ezek és a nevek együttes előfordulásai is. Az alábbiakban – a teljesség minden igénye nélkül – néhány félreismerhetetlen párhuzamosság bemutatására kerül sor egyrészt a *Geschichtsbuch*, másrészt a bejegyzések szövegrészeinek összevetésével. (A szószerinti egyezéseket a dőlt betűs szedés emeli ki.)

„Geschichtsbuch” 79. Artikel 467b:

...*wer mit den kreutzern red, eß oder drinck, der soll im schweren ban sein...*

Függelék G. szöveg 322a:

... *wer mith inen red, esse oder trinck, sollen all im schweren pan sein...*

„Geschichtsbuch” 79. Artikel 467b
-468a:

Zwein fannen mit angepunden hultzen Crucifixen aufstecken vnd beruffen, lasen, welcher bei inen bleiben vnd mit dem krewtz zihen, sol zu einem, vnd welcher vmbkeren wol, zu dem andern fannen tretten, do seien der heimziehenden vil mer, dann der andern worden...

Függelék G. szöveg 322a:

... *zweie fenlacg gesteckt an itlichs ain hultzen Crucifix gemacht aus rieffen lanssen, welcher bey inen bleiben mit dem Creutz ziehen wol, sol zu ainem fanen, welcher dann wider vmb haym zihen wol, sol zu dem andern fannen tretten, also seint dero die wider haim haben wollen zihen phil mher dann der andern gewest.*

„Geschichtsbuch” 80. Artikel 468b:

...*di burger sambt denen von Pest ire gutere gen Breßburg geflohnet haben...*

Függelék F. szöveg 323b:

... *purger vhon offen die flohen ir guten Presspurg vnd auch die vhon pest...*

„Geschichtsbuch” 81. Artikel 468b
-469a:

... *das Datum zu Hermanstat, ist die hauptstat in Sibenburgen, 32. meil von Offen... schlos Themischwar, so der Watrischwan von des kongs wegen... 55*

Függelék I. szöveg 329a:

... *das datum hat gestzt in der herman stat, ist die hauptstat in Sibenwürgen vnd vngeuerlich pey 32 meyllen von Temeschwar, ist ein schloss, hat der Water isthwan von wegen des kunigs...*

„Geschichtsbuch” 82. Artikel 469b:

... *in vnser frawen pfar vnd sant Jorgen kirchen Te deum laudamus vnd ein herlich ampt, wi am Ostertag zu singen...*

Függelék A. szöveg 317a:

... *ein schon ampt gesungen zu vnser frauen der pfarrer selbst wi am ostertag Te Deum laudamus, der gleichen zu sant gorgen kirchen...*

„Geschichtsbuch” 83. Artikel 470a:
... sambt *seinen obristen hauptleuten* in der flucht an der grenitz auf der Müld gefangen, wider gen *clawsnburg* gefurt, doselbst lebendig vnd langsam gepraten, den *sein obristen essen* vnd auch eins grausamen tod sterben *musen*.

Függelék J. szöveg 332a:
... mit *seinen obristen haupt leuten*, so er gesagt hat, also hat man in erwuscht vnd gefangen an der grenitz auff der *molda* vnd wider pracht gen *Clausenburg*, aldo hat man pfaff *lorentz lebendig gepraten vnd langsam...sein obersten haben* in also praten *fressen müssen*.

A fenti példák egyértelműen bizonyítják, hogy Scheurl, ami természetes és várható is volt, összesítő történelméhez felhasználta, sőt erősen támaszkodott a korábbi adatgyűjtésére, amit éppen ebből a célból folytatott. Bár helyenként (pl. a 81. fejezetben) némi eltérés is tapasztalható. A korábbi feljegyzéseket nem csupán ilyen közvetlenül, hanem közvetett formában is hasznosította a „Geschichtsbuch”, amikor is a nevekhez kötődő bizonyos fordulatokat máshol vette igénybe.

„Geschichtsbuch” 79. Artikel 467b:
... ob er wider di turcken zogen wer vnd di selben erschlagen het, welchs di prediger zu *Offen zu S. Niclas prediger vnd zu S. Johans parfuser ordens* den 25 Maij auch dermasen verkundet...

Függelék G. szöveg 325a:
... also ist der *gemin man* in *baiden kloster* hie zu *offen zu sant Johans barfuser vnd zu Sant Niclas prediger ordens* auff gestanden zu den *munichen* offentlig gesagt...

„Geschichtsbuch” 80. Artikel 468a:
... Zeckel Jorgen... *seine vntherhauptleut sein gewesen Lorentz Pater chorherr zu S. Sigmundt zu offen...*

Függelék K. szöveg 333a:
Do haben die *Creutzrer* aus der statt *Wardein* getriben...*ir hauptman* gebest ein *Chorherr* von *sant Sigmundt* von *offen*, haist Her *Lorencz*.

Akadnak azonban olyan részletek is az összefoglaló Scheurl-történelemben, amelyek a kéziratos adatgyűjtésben nem lelhetők fel, azonban az ő könyvtárának egyik gyűjtőkötetében található, nyomtatott, korabeli tudósításban igen.

„Geschichtsbuch” 85. Artikel 470b:
Er ist *geporn*, wi auch *komg Mathiascho*, aus einem *gezirck* oder *lendlein*, di *Zeckel* genant, ... *ein freidig*, streitbar *verwegen kriegsman*... der *konig 200 ducatn* vnd *zwen hengst* mit *gold*...

Magyar Könyvszemle 1994.63:
...der *zeckel Jori*, *geborn ausz eim zyrck* also genant. daruass auch *kunig Madiasg* gewest ist. *Ein freidig verwegen*... *lychtuertig man*...*kungs* beuelch mit *guldem* gewant becleit. Und *ym zweihundert guldin* versprochen...

Olyan konkrét részlet is olvasható Scheurl összeállításában, amely nem olvasható sem a kéziratos feljegyzéseiben, sem a ma ismert nyomtatott tudósításokban.⁵⁶ A magyarországi parasztháborúról nyomtatott formában azonban a kortársak közül mások is beszámoltak. Így – bár csupán meglehetősen sommásan – Richardus Bartholinus (Riccardo Bartolini) Bécsben 1515-ben megjelentetett „*Odeporicon*” című munkájában. A korabeli latin nyelvű tudósítás ezekről a hazai eseményekről e kiadvány alig három lapján olvasható (D2a–D3a). Bizonyos fordulatok és máshol elő nem forduló nevek alapján kétségtelen, hogy Scheurl Nürnbergben olvasta Bartholinus munkáját, és összefoglaló, német nyelvű, történeti írásába azt bele is dolgozta.⁵⁷ Álljon ennek bizonyítására az alábbi szövegösszevetés:

„Geschichtsbuch” 84. Artikel 470a:
 Dermasen sein auch der houptman Munich Michel bei Sirmium vnd die andern kreutzer here bei dem Dorf Subel von dem Borlomissa, bei der stat Patzcho, bei Seyües, bei Dobre...

Függelék L. szöveg D2b–D3a:
 ... *Bornemissa...prope pagum Subad... ad oppidum Pazcho...ad Seyues...circa Debre... ultimis Michael quanque et circa Bachyam et bayam... propter Syrmium... pugnet...*

Fellelhetők azonban a *Geschichtsbuch*-ban, ha csak kis számban is, további olyan konkrét adatok, amelyek a fentiekben felsorolt és Scheurl által nyilvánvalóan olvasott forrásokban nem találhatók meg. Erre is álljon itt egyetlen példa:

„Geschichtsbuch” 85. Artikel 470b:

... und haben im volgendn Monat Nouembris ein Racko zu Offen furgenommen vnd offentlich geredt.

Ezek a sorok az 1514. október 18-án megnyílt rákosi országgyűlésre vonatkoznak, ahol a parasztháború lezárásaként november 19-én meghozták a híreshírhető törvényeket a parasztok elleni megtorlásokról.⁵⁸ Scheurl történeti összeállítása az 1520-as évek végén készült, így könnyen lehetséges, hogy ehhez a későbbiekben nem korabeli forrásokat, ill. olyanokat is felhasznált, amelyek felderítése most nem sikerült.

Szemügyre véve kizárólag csak a fentiekben idézett, töredékes szövegrészeket, kiderül, hogy már ezek között is több, az eddigiek ismereteket nem kis mértékben kiegészítő adat akad. Így Mihályról, mint Dózsa alvezérééről, eddig csakis Bartholinus alapján és kizárólag csak az ott közöltek voltak ismeretesek. Scheurl összeállításában, ahol is Dózsa kapitányairól van szó, az első és Biharban harcoló Lőrinc papot követően az alábbiak olvashatók: „der aller tijrannischst Michael ein Munch Benedictiner ordens ein pertling”. Tehát

nem csupán azt lehet megtudni róla, hogy Mihály bencés szerzetes volt, hanem még azt is, hogy szakállat viselt. Ilyen részletek róla az eddig ismertett és az eddigi összevetésekhez igénybe vett források egyikében sem volt fellelhető.

De Lőrincről, Dózsa másik alvezérééről is több, a szakirodalomban eddig ismeretlen részlet került napfényre, még hozzá egyedül csak a fentiekben közölt, igen korlátozott számú szövegösszevetésből. Miután több Lőrinc nevű kapitánya (Mészáros, Szűr stb.) is volt a parasztháborúnak, azokat utóbb a történetírók könnyen és sokszor összetévesztették. A közelmúltban – úgy tűnik – sikerült ezek közül elkülöníteni az egyik legtevékenyebbet, aki különösen Biharban folytatott harcai, így különösen Várad városának elfoglalása révén vált nevezetessé.⁵⁹ Róla eddig azt lehetett tudni, hogy Kolozsvárott máglyán végezte.⁶⁰ Most – újra csak hangsúlyozva, hogy kizárólag az összevetés során közölt néhány mondatból – már az is kiderül, hogy ez a Lőrinc a budai Szent Zsigmond-egyház kanonoka volt (K. szöveg) és Moldvába megkísérelt menekülése során fogták el, majd vitték a kolozsvári vérpadra (J. szöveg).

Több zavaros és az eddigi ismereteknek gyakran ellentmondó elem is fellelhető a Scheurl-féle szövegekben, ami az eddig kialakult történelmi képbe egyáltalában nem illeszthető be. A hírlevelek íróival, akik tehát leginkább Magyarországon tartózkodó, németországi kereskedők voltak, továbbá azok körülményeivel azonban a félreértések jól magyarázhatóak. Ezeknek a tudósítóknak ugyanis aligha volt mindenre kiterjedő és részletekben is megfelelő áttekintésük az eseményekről. Ők ugyanis nem igen kerülhettek jól informált döntéshozók közelébe, akiktől viszonylag megbízható értesülésekhez juthattak volna. Nyilván saját, szükségszerűen szűk és alacsony szintű szemszögükből látták csak az eseményeket, vagy még inkább hallottak azokról mások elbeszéléseiből. Ez utóbbi esetben a nyelvi nehézségek számlájára lehet írni nem csupán a személy- és helynevek torzulását, de a sok esetben nyilvánvalóan érdemi félreértéseket is.

A fentiekben, csakis a szövegösszevetések során idézett töredékes mondatokból vett, tehát szükségszerűen önkényesen kiragadott példák szolgáltattak annak bizonyítására, hogy mind a Scheurl-féle történelmi összeállítás, mind az általa gyűjtött korabeli híradások számtalan olyan részletet tartalmaznak, amelyek az 1514. évi parasztháború ma még hatalmas fehér foltokkal tarkított történetéhez számos kisebb, de mégiscsak kiegészítő mozaikdarabot nyújtanak.

A most következő függelékben közreadott és A–K. betűkkel jelölt korabeli tudósítások datálása nem egyezik a nürnbergi kötetben belül elfoglalt sorrenddel, ahogy pedig a mostani közlés történet. Ennek magyarázata abban kereshető, hogy a levelek nyilván – akár Nürnbergben belül is – többszöri másolás után kerültek Scheurlhoz, ill. környezetéhez. Egyes írások útvonala Magyarországból kiindulva Bécsen át esetleg közvetlenül vezetett ebbe a birodalmi városba, míg mások feltehetően némi kerülővel, pl. a másik jelentős, délnémet kereskedelmi központra, Augsburgba kerültek.

A híradások keltezése vagy az azokban említett események időpontja, továbbá az írás helye a következő:

- A. 1514. július 19–20.
- B. 1514. július 14. – Buda.
- C. 1514. július 10–11.
- D. 1514. július 5–6.
- E. 1514. július 25.
- F. 1514. június 10. – Bécs.
- G. 1514. május [17]. – Buda. Aláírója Hans Schweicklin. – Másolva Bécsben 1514. május 25/26.
- H. 1514. július 26. – Buda.
- I. 1514. július 28. – Címzettje: Hewperger.
- J. 1514. szeptember 2. – Bécs.
- K. 1514. július 31.

Valamennyi nürnbergi kéziratról, tehát mind az összefoglaló történelem fejezeteiről, mind az A–K. jelű tudósításokról Scheurl úr jóvoltából a most következő szövegkiadás céljából másolat áll rendelkezésre Budapesten. A Nürnbergben őrzött korabeli kötések meglehetősen szorosak, így a nem teljesen vízszintesre kinyitható könyvből történt reprodukció során a verzólapokon a sorszélek – sajnos nem is ritkán – nem olvashatóak végig. Ha a feltételezhető hiány rövid és még némi támpont (pl. szókezdet) is állt rendelkezésre a szöveg kiegészítéséhez, úgy ez megtörtént. Ellenkező esetben három pont jelöli a kikövetkeztethetetlen részt. A papíriveket azok megírását követően kötötték be, amikor is a rektólapok hosszabb sorvégei közül többet is levágtak. Az így keletkezett hiányok pótlása ez esetben is a fentiek szerint történt.

A kézírás maga számos bizonytalansági tényezőt rejt magában. A központozásról pl. nem lehet mindig megnyugtató módon eldönteni, hogy az vajon vesszőt vagy pontot kívánt-e jelölni. Hasonlóan gyakorlatilag nem állapítható meg számos esetben, hogy a szókezdő betű nagy vagy kicsi. Az ilyen esetekben egyrészt a mondat értelme, másrészt a mai helyesíráshoz történő közelítés volt az irányadó az átírásban, hogy a szöveg olvasása a betűhű volta ellenére is lehetőleg minél könnyebb legyen. A korabeli német írásokban általánosan használt rövidítések (-n, -en, -r, er) feloldásának jelölése szükségtelennek tűnt. Néhány szót többször is egyetlen nagybetűvel rövidítve írtak Nürnbergben: így H (Herr), X (Kreutzer), valamint Dózsza nevét S (Seckel) és Z (Zeckel). Ezek ilyen formában olvashatók a függelékben.

Az eredeti kéziratban áthúzott szavak – a folyamatos olvashatóság végett – kizárólag a jegyzetekben olvashatók. A nürnbergi kötetek beosztása a szövegbe apró számokkal jelölt lapkezdetek, ill. lapvégződések alapján pontosan megállapítható.

A most következő függelék teljes terjedelmében közli egyrészt – az N² kéziratból – a Scheurl-féle összefoglalóban az 1514. évnél olvasható és a ma-

gyarországi parasztháborúról szóló fejezetek szövegét, másrészt – a J² kódex alapján A–K. jelöléssel – a tizenegy korabeli tudósítást, amely ugyanerről szól, végül L. jellel a Bartholinus-féle híradást.

FÜGGELÉK

Geschichtsbuch der cristenhait von der iarzal 1511. bis auf dieses gegenwertig iar achtundzwainzig iars von Christoph Scheurl.

Scheurl-Bibliothek, Codex N2: (Mutató.)

424b: Bewegknus der Kreutzer emporung im Hungerlant der 79. art.fol.39.

Der Kreutzer Furhaben, aufrur tjranei vnd Hauptleut der 80.art.fol.40.

Des Kongs vnd der Hungerischen herrn rhustung vnd gegenwer wider di Kreutzer der 81.art.fol.40.

Zeckel Jorgen niderlag vnd grausamer tod der 82.art.fol.41.

Eroberung vnd plunderung Wardein, vnd pfaf Lorentzen tod der 83.art.fol.42.

Stillung vnd entschafft der Hungerischen Kreutzer entporung der 84.art.fol.42.

Zeckel Georgen streitbarkeit der 85.art.fol.42.

467a: Bewegnus der Krewtzer emporung im Hungerlandt, der 79. artickel.

Vber di vhilfaltigen auflagen vnd schatzung, domit di geistlichen vnd der adel den gemeinen man zu Hungern beschwerten, hat sich zutragen, das Herr Thomas Tittels S.Martini in montib. Cardinal vnd ertzbischof zu Gran, bepstlicher legat in Hungern, abermaln einen thurcken Zug, do mit er gelt machet, furgenomen, vnd derhalben das kreutz vnd volkomen ablas von pein vnd schuld ^{467a} // ^{467b} ausruffen lassen hat, welchs ir vhil angenomen, erkouft vnd darauf anzogen sein. In dem haben kong Ladislaus potschaften mit Solyme dem Turckischen keiser, so von dem Sophi bekriegt wart, ⁶¹ einen driierigen anstant beschlossen. Dorumb der Cardinal das kreutz widerruft, aber di gekreutzigt, ⁶² als solten si vmb ir gelt betrogen sein, nit ablegen wollen, sunder sich von tag zu tag gehaufet vnd gestreckt, der gestalt, das der Cardinal den 19 Majj gar ein widerwertigs erkant hat, vnd nemlich, wer mit den kreutzern red, e oder drinck, der sol im schweren ban sein, vnd wer wider sie zihe vnd si zu tod schlahe, der sol vergebung seiner sunden von pein vnd schuld erlangt haben, als ob er wider di turcken zogen wer vnd di selben erschlagen het, welchs di prediger zu Offen zu S.Niclas prediger vnd zu S.Johans parfuser ordens den 25 Majj auch dermasen verkundet, gegen denen sich der gemein man etwas entporet, ir wanckelmutig predigen vnd vmbfuren ⁶³ beschuldigt, ire hecklein gezuckt, vnd si von den predig stulen veriagt, ⁶⁴ ijdoch haben di krewtzer in irem veldtlager vnter pest zum tayl abzihen wollen, vnd derhalb, als si strittig worden. ⁶⁵ Zwein fannen ⁶⁶ mit angepunden hultzen Crucifixen aufstecken vnd beruffen lasen, welcher bei inen bleiben vnd mit dem krewtz zihen sol zu einem, vnd welcher vmbkeren wol, zu dem andern fannen tretten. Do seien der heimzihenden vil mer, dann der andern worden, vnd ist ein gerucht entstanden, das Crucifix sei an der heimzihenden fannen dreimal gepunden vnd allemal herab auf das angesicht ge ^{467b} // ^{468a} fallen, das si widerwendig gemacht, vnd dohin verursacht haben sol, das sie all bei einander sterben oder genesen wollen, allein sol man inen gestaten wider di Thurcken zuzihen. Der Krewtzer furhaben, aüfrur, tyranei vnd hauptleut, der 80. artickel.

Di Krewtzer, das ist der gemein man, haben kurtzlich der masen vberhandt genomen, das si nahent in ganz Hungerlandt herrn, vnd vileicht in hundert tawsent starck worden sein, haben bei acht gewaltiger feldlager geschlagen, vnther Pest, ⁶⁷ im stift zu Erla, in Sibenburgen, vnd an andern mer orten, vnd zu obristen feldthauptman vnd volgent zu irem konig aufgeworffen Zeckel Jorgen, der hat sich geschriben einen konig des gebenedeiten volcks der gekreutzigten einen freundt vnd vntherthan des kongs von Hungern, einen feindt der prelaten, herrn vnd edlen. Seine vntherhauptleut sein gewesen Lorentz Pater chorherr zu S.Sigmundt zu Offen, der aller tjrannischt Michael ein Munch Benedictiner ordens ein pertling, vnd ander mer, haben vhil hundert pfaffen, di gewonlich amptleut gewesen sein, vnther inen gehabt, vnd allein des gemeinen mans verschont, was man inen zugefurt bezalt, vnd dem konig 100 ochsen vnd anders zugeschickt, dann ir furnemen ist gewesen, dem konig ein einkomen vnd ⁶⁸ gehorsam

zumachen, domit er auch zuleben het. Aus 14 pischouen, so das Hungerlandt hat, einen bleiben zulassen, allen adel auszudilgen, di grossen beschwernus von sich zulegen. Der gestalt, das nwr ein konig, ein pischof vnd zwen herrn, di dem konig dinten, bleiben solten.

Diser manung haben si etwo vhil schlosser vnd flecken ^{468a} // ^{468b} erobert, berowbt, geplundert, verhert, verprant, den pischoff von Schinoden oder Tschauadi, vnd einen geschätzt, gespist, vnd sunst ander mer geistlich vnd etlich hundert vom adel, auch di kinder in wigen, Mawtner, Zollner, vnd wen si ankomen mogen, gepfolet. di pischof von Gran vnd funfkirchen, den grosgraffen vnd al gewaltig bedroet, die weiber in irer man ansehen geschwecht, ⁶⁹ vnd vhil ander mer vnseglig tijrannei geubt, das auch Offen, da hin der adel zu dem konig geflohen vnd den cardinal beschuldigt, in grosser geferklichkeit gestanden ist, vnd di burger sambt denen von Pest ire gutere gen Breßburg geflohnet haben.

Des Kongs vnd der Hungerischn herrn rustung vnd gegenwer wider die krewtzer. Der 81.artickel. Konig Ladislaus vnd di stat Offen haben solt aufrueffen lasen, seien bei 600 Behemischer puchschutzen beschriben, vnd hauptleut gemacht, Borlamissa der ein heer auf dem landt her disseits der Thonaw, graf Jorg des Weida bruder, der ein heer dagessent der Thonaw, vnd graf Hans von Trentschin oder Zips, weida in Sibenburgen, der auch ein gewaltig heer ⁷⁰ aus Sibenburgen gefurt hat.

⁷¹Zeckel Jorgen niderlag vnd grausamer tod, der 82.art.

Erst ernenter weida ist Sunabent den 22. Julij mit den Sibenburgern herauf gegen dem marckt Themischwar, bei acht meil vnther Offen komen, gantz vnuersehen, dann er allererst ⁷² Zeckel Jorgen geschriben vnd das Datum zu Hermanstat, ist di hauptstat in Sibenburgen, 32 meil von Offen, gesetzt ⁷³ vnd hat vber in, wer in den lebendig precht, tausent gulden ausgepotten, als solchs Zeckel Jorg in der belegerung berurts schlos Themischwar, so der Watrischwan ^{468b} // ^{469a} von des kongs wegen innen gehabt, erfahren, vnd glauben muesen. Hat er eilends mit 200 pferden di feindt selbst besichtigen, oder vileicht fliehen wollen, das aber dem Weida von den seinen, so er in Zeckel Jorgen heer gehabt, verkuntschaft worden, darauf er an alles verzihen etlich hundert geraisiger von sich geschickt, di den Zeckel Jorgen vmbgeben, alsbald vnther den gawl gerendt, gewundet, vnd in freiem veld, aber gantz schwerlich, dann er sich manlich gewert, vnd lieber vmkomen wer, sambt andern mer gefangen vnd dem weida gebracht, der ine anschmiden, vnd alsbald mit dem gewaltigen haufen vnd des kongs fannen zu den krewtzern geruckt, inen solchs anzaigen, vnd aufruffen lasen hat, wer zu des kongs fannen treten, denen wol er gut vnd purg, das inen alle Handlung verzihen vnd vergessen sein sol, welchs der gemein man vnd vhaft das gantz heer alsbald gethan. Die Hussarn aber haben sich solang geweret, das aus inen ein grosse summa erschlagen vnd gefangen ist. ⁷⁴

Daraus hat der weida des Zeckel Jorgen bruder, Zeckel ⁷⁵ Hans oder Jacob ⁷⁶ genant, vnd noch zehen dije furnemsten behalten, die vbrigen zu stucken hauen, den Zeckel Jorgen in einer gruben enthalten, ertzneien, vnd als er seins sterbens besorgt, den aiffen des volgenden Montags gepiten lasen, sich nackent auf ein starcke eingemachte panck gepunden gewesen ist, mit den zennen zuerspeisen, als ob si in essen wolten, oder si solten alsbald mit gluenden Zangen, so darauf gewartet haben, zerrissen oder sunst ⁷⁷ zu stucken gehawen werden, wi dann zubescheen eingefangen, ^{469a}//^{469b} dodurch si willig vnd paisig gemacht sein. ⁷⁸ Do solchs ein Zeit geweret, vnd man dem Zeckel Jorgen di armroren gesehen, hat er fur seinen bruder, ⁷⁹ als den er zu disem furnemen benottigt, vmb gottis willen gepeten. ⁸⁰

Darauf hat in der Weida in seinem angesicht auf stuck hawen lasen, vnd den zehen, den Zeckel Jorgen von neuen zupaisen, vnd als er awserhalb des kopfs vnd angesichts wenig flaisch mer gehabt vnd vast vbel gestuncken, im einen fewrigen eysenhut oder mawlkorb eines peisenden pferds an stat einer kron auf das haupt zusetzen, vnd das als er di vernunft verlorn abzuschlahen, vnd den kreutzern gen Zigedein, das si innen gehabt, zuschicken vnd doselbst aufzustecken gepoten. ⁸¹ Hat auch den pottig praten, vnd aus ⁸² den zehen di sechs todschlachen, vnd di vier, im di eingraben schetz zu offenwaren, ein Zeit lang enthalten lasen, derhalb der konig vnd di Bischof zu Offen in vnser frawen pfar vnd sant Jorgen kirchen Te deum laudamus vnd ein herlich ampt, wi am Ostertag, zu singen verordnet haben.

Eroberung vnd plunderung Bardein, vnd pfaf Lorentzen tod, Der 83.art.

Auf dise so froliche Zeitung haben di burger, gemein vnd geistlichen, der vhil sein zu Bardein, den hauptman Pfaf Lorentzen mit seinen krewtzern aus irer stat, so er innen gehabt, getriben, der sich mit etlich tawsent pawrn vnd landtuolck gestreckt, di stat widerumb erobert, bi in zehen tag geplundert, gros

gut erobert, den platz vor dem schlos, so er nit gewinnen mogen, 469b // 470a abprent, was sich gewert erschlagen, munch vnd pfaffen, souiel er der betreten, spissen, frawen vnd iunckfrawen nackent auszihen vnd gen lasen.⁸³ Derhalben sich der Weida erhaben, vnd ein halbe meil von Bardein vnd zu Clausenburg in Sibenburgen mit pfaf Lorentzen vmb Laurenti ein harte schlacht, darinnen baiders seits etlich tausent vmbkomen sein gethan, mererentem pfaf Lorentzn sambt seinen obristen hauptleuten in der flucht an der grenitz auf der Müld gefangen, wider gen Clawsburg gefurt, doselbst lebendig vnd langsam gepraten, den sein obristen essen vnd auch eins grausamen tods sterben⁸⁴ musen.

Stillung vnd entschafft der Hungerischen krewtzer entporung, Der 84.art.

Dermasen sein auch der hauptman Munich Michel bei Sirmium vnd di andern krewtzer here bei dem Dorf Subel von dem Borlomissa, bei der stat Patzcho, bei Seyües, bei Dobre, im stift Erla vnd on mer orten von den konigischen hauptleuten geschlagen, zertrent⁸⁵ vmbbracht, vnd sunst hin vnd wider im landt ir vhil pfaffen, munch vnd gespist, gepraten, geschunten, geuirtailt, geratprecht, gekopft, geplendt, gemecht vnd dowmen abgeschniten.

Zeckel Jorgen streitbarkheit. Der 85. artickel.

Diser gestalt hat Zeckel Jorgen konigthumb ein end genomen, dem seine krewtzer newlich aus silbernen schusseln vnd thelern, so si einem edelman 470a // 470b geraubt,⁸⁶ vnd etwan konig Mathiascho zustendig gewesen sein, zuessen geben vnd im furstliche ehrerpitug erzaigt, vnd vhil wegen mit pfalen nachgefurt haben. Er ist geporn, wi auch kong Mathiascho, aus einem gezirck oder lendlein, di Zeckel genant das ist Siculi, gar eins geringen vermogens, ein freidig, streitbar verwegen krigsman, vnd etwan hauptman zu krichischen Weisenburg hat virmal mit den thurcken kempft vnd allemal obgesigt, einen pfenningmeister erwurt vnd im 3000 ducatn genomen, vnd gedroet thurckisch zuwerden. Als im aber izo am iungsten seins sigs halben wider einen thurcken der konig 200 ducatn vnd zwen hengst mit gold vnd silber geziret, oder ein gulden stuck verordnet vnd er das von den pischoffen vnd rethen nit bekommen mogen, hat er im den entporigen gemeinen man anhengig gemacht, vnd mit inen souiel gros vbels gewurckt, allein aus diser vrsach, wi er dem Weida in seinen letzten notten geantwurt hat.⁸⁷

Also seien di pischof vnd herrnn des Hungerlands durch sondre hilf ernents Weida aus Sibenburgen, auf der furnemsten herrn⁸⁸ beschehen aidspflicht, wi etlich⁸⁹ sagen wolln, in konig zumachen, von groster gefelerikeit geledigt,⁹⁰ vnd haben im volgendn Monat Nouembris ein Rackoß zu Offen furgenommen vnd offentlich geredt, das in diser aufrur, so nit gar vier Monat gewert hat, bei 70 000 man vnd weiber⁹¹ vnd dorunter bei 400 vom adel vmkomen seien.

A. szöveg – Scheurl-Bibliothek, Codex J² 317a:

Am mitwoch vor Magdalene⁹² hat man ein kromer vhon schinodan, ein magen man, seckel Jorg vorwant, zu ofen lebendig geschunten vnd hat im die haut vom hals an di enckel der fues ab zochen, hat ein stund darnach gelebt, ist er gestorben.

Am pfinztage verschinen⁹³ graue Hans hat ein grose schlacht gehabt mit den creutzer gen vnther weisberg, in der selben gegent vhil X. erlegt, hat gefangen Seckel Jorg mitsampt seinem bruder, der ein obrister ist gewesen vber al X, der di grausamen that gethan hath wider den adel. S. Jorg ist ser wundt, an dato hat man ein schon ampt gesungen zu vnß[er] frauen, der pfarrer selbst wi am ostertage, Te Deum laudamus, der gleichen zu sant gorgen kirchen vor den pischoffen.

In des Zeckel Jorgen Herr sein lewt aus des konigs von vngern seiten gewesen heimlich. Ist Zeckel Jorg mit wenig volcks geriten, das Herr zu beschigen, mitter Zeit haben di im Here ausstehen lasen wetter abzihen wollen, sol in vorgeben sein, dorauf der meist tail abzogen ist. da das Z. Jorg gemerckt, hat er sich auf ein anders ros sezen wollen, in dem hat in mit etlichen seinen⁹⁴ gesellen Her weida diner gefangen, vil wenig verwundt. wer in lebendig pring, der sol 1000 fl. haben, Her weida ausgerufft.

Do Z. Jorg fur den weida ist pracht worden, ob er kenig Jorg seie, wi im dorin waer. Hat in in eisen ket gschmidt.

Graf Jorg von treitsch hat ein meil vnter pest zum pebothschz 4 gespist, 4 kopft vnd ein geschunten, der ist ein munch prediger ordens, hat des Z. Jorg potschaft vil bei im gehabt, wider ein new ungluck anzufahren das volck zu verführen.

Item es seind X. knecht vnd reth gewesen haben sich zusammen geschlagen bis in 12 000, sein all erschlagen.

⁹⁵Der Herr worlomissa auf die lant mer dan mit 16000 mann auf der ainderen seiten enthalb der Tunaw, ist graf Jorg, graf Stephan shun mit vil volcks, mit guten zewgk, sein am mitvoch 600 peham fusk[necht] komen, sol Herzog borap auch komen al tagen.

B. szöveg – Scheurl-Bibliothek, Codex J² 318a:

Das ist ein abschrift von ain brieff, den man aim guten gesellen von offen herauff geschriben hat a die 14⁹⁶ Julij von den kreijzernn etc.

Item ich hab vorgessenn zu schreiben, vngeuerlich vor 4 wochen hat sich ain paurn Heer gesambt vmb die gegent des pistumbs zu Erla vnd ain geschlos belegt mit namen dobin, doryn sindt vil Edelleut mit edeln frawen vnd Junckfrawen gewesen. Hat das pawr Volck in seinem sin das geschlos zu gewinnen gewiß gehabt vnd gesagt. So sis gewinnen, wie sie die Edlen frawen zwischen sie taylen wollen, ist ain Herr des landes, der nit ver daselbs vmb wonet, mit dem maistem adel. So er hat mügen auff bringen, auff gewesen, mit namen Webegkh, vnd hant der paurn bei 1200 erschlagen vnd 1500 gefangen,⁹⁷ die vbringen all lebentig bezeichent. Etlichen ain aug augestochenn, etlichen die gemecht abgeschnitten, etlichen die deum abgeschnitten, vnd also haim lasßen lauffen etc. Als man hie den pfaffen vnd den munich gepratten vnd gevirtailt hat, sint villeicht zwen tag dornach meer her komen, das ain pauren Heer ain probsteij gewonnen haben ist⁹⁸ des von gran, haist zu titil, da haben sie den obristen daselbs gepratten vnd nach im die obristen zwen korherren todt. Ich weis aber nit, ob sis gespist haben etc.

C. szöveg – Scheurl-Bibliothek, Codex J² 318b:

Item am montag vor Margrethe⁹⁹ sint meer her komen, das vmb die gegent gein kasch[aw] wertz siczt ein Herr, haist H. prinj isthban, dem ist ain dorff auffgestanden, hat sich der her mit siben spanschafft oder Edelleu[t] sorg gehabt, der paurn wern mher. Aiß er komen ist mit dem Edln Volck, sindt der paurn so vil worden, das der Her kaum fand wander, daruon komen ist. Die andernn all erschlagen vnd die paurn all dem Herr[n] nach gejilt bis an sein geschlos, das im nichts thon haben mogen. Wem sie aber begriffen haben, der es mit im gehabt hat, ha[ben] sis gespist vnd die kinder au der wigen genomen vnd gespist haben etc.

Am Erichtag vor Margarete¹⁰⁰ sagt man, soll ain kramer, den man in der paurn heer gefangen hat, schunten lasßen etc.

Es zeucht aber, als man sagt, vber die teis ain paurn Heer, maint man, sie wollen aber auff pest wertz.

Item den Schaidernn vnd Munzer auff den pergstetten hat der kunig lasßen her bringen. Soll der kunig vnd die herschafft etlich taus[ent] marcken silber lasßen vermunzen etc.

D. szöveg – Scheurl-Bibliothek, Codex J² 319a:

Item den Cramer, den man an heut dato spissen soll, haist Calmar Lucatsch, ist ain kramer von tschanadi, ob er in kent habt, der ist dem Seckel Jorgen wol verwandt gewesen vnd Seckel Jorg hat im vil vertraut, vnd ist auch darbey gewesen, das man seinen Herren, den Bischoff von tschanadi gespist hat. Vnd hat vil Verrettereij vnd schalckait zu der lippa vnd anderswo trieben.

Es sein woll 1000 pfaffen in allen Heeren der paurn, die groß vbel vnd mher thun, dan die laijen vnd in den maisten tail der Heer¹⁰¹ sint pfaffen Hauptleut etc.

Mich tunckt am mitwochenn oder pfintztag nach sant Vlrichs tag¹⁰² hat man zu offen ain pfaffen gevirtailt vnd ain munich gepraten. Vnd die haben zween knecht gehabt, die selben haben den munich mußen praten, die ir aigen knecht sint gewesen. Man sagt, got geb, das nit war sey, das der Seckel Jorg zu temesch war die munich all aus aim Closter prediger orden genomen vnd gespist sol haben. Weder pfaffen noch paurn schont, nimandts weder gaistlich noch weltlich. Wen sie vber komen, gespist, auch mit den frauens pilt von pfaffen vnd layen vil vbels, gott vnd die Junckfraw maria lasßen ins erparmen 319a // 319b vnd werdens mit gnaden, so man gein offen auch etwan begreiff, schenckt es nimandt, zalt sie, wie sis messen,¹⁰³ aber nimandt andern, den wers verdint. Wer gnadt vint,¹⁰⁴ den last man wider haim. Aber was munich vnd pfaffen, werden den laijen in der straff gleich gerechent, man tarff¹⁰⁵ nimant degradiren.

E. szöveg – Scheurl-Bibliothek, Codex J² 321a:

Aus zug aus einem brieff wie hernachuolet.

Item ich bin Jacobi¹⁰⁶ zu thirna gewest, do ist marckt gewest. Da hab ich woll gesehen, wie es den armen leuten geet, die yzunder das landt sollen pawen. Man hat etlich pehem auff genomen zuffuess vnd als puxs schutzen, die sint vber all, auff den strassen zihen vnd allein Zehen haben ein wagen. Vnd vens die ankomen auff dem velt vnd in den dorfern, das nemen sie als mit gewalt. Vnd ist nichts zuguert, das man hie steet vor im zupfert vnd vberall nur ein tor offen lest vor im. Die sollen wider die Creutzer zihen. So ist die sag, das die kreutzer schon zu trendt sollen sein. All die stett wissen nicht, was noch daraus werdt. So ist Wolffgang eyssen von offen, das in offen 7 agosto helt, in das die kreutzer Wardein haben geplundert, ist 32 meil weith, offen sein 12 merckt im Jar, das haben die in gesagt, die stat 8 tag sunder das schlos nit kennen genomen. Es hat ein tiffen Wasser graben, vnd haben seer grasen schaden than vnd vil merklich gut da in gefunden, do haben die hin weg geslept. ist der Weida zu Sibnburgen in vor den graffen Hauss, ist auff auff (!) die gezogen mit gewalt. Das sindt die kreutzer inen worden, vnd haben sich ein halbs meil her dan vor Wardein gelegert. Vnd hat graff Hanns ein schlahen mit in gehapt, vnd ir bey 300 kreutzer erschlagen vnd erstochen, vnd ir mercklich vil gefangen, doch ist die sag, die kreutzer lauffen wider zusamen vnd die Zeckel sollen auch mit in sein.

F. szöveg – Scheurl-Bibliothek, Codex J² 323a:

Item wist die newe meer, so zu Hungerenn sein ytz im landt, wan sie nicht vhost gut¹⁰⁷ sein. Wist, das der pischoff vhan Gran hat das kreucz aus geben vber die Durcken, als ir dann wol gehort hapt. Also haben vhil Vngern das kreucz an genomen. Das ir sint auff dato bey den 50 oder 60 tausent. Vnd als die grossen Herein (!) gesehen haben, das so vhil Volck zu samen zeucht, also hat man wider auff der Cantzel verkhunt, wer ein kreutzer zu todt schlecht, der hab so vhil gnadt als wan er ein durcken erschlagen het. Vnd so die kreutzer des inen sein worden, do haben sie ein pundt gemacht wer in thut, dem wollen sie auch thon.

Item¹⁰⁸ es ist ein¹⁰⁹ Vngerscher Her auff die kreutzern gezogen, vnd hat ir bey den 1300 erschlagen an einem ort, vnd darnach sein die kreutzer auff gewest, vnd haben den selbigen Herin mit sampt allem seinem Volck erschlagen.

Item mher, so wist, das die kreutzer haben ein pischoff gefangen vhon Hegmortten, der hat in muen geben¹¹⁰ 50 tausent vngerisch gulden, vnd sie haben in darnach gespist, vnd vhil Edelleut mit¹¹¹ im, vnd wo sie die Edelleut er wischen, so spissens sie, vnd haben wol 600 Edelleut erschlagen vnd gespist. Vnd die kreutzer haben ein kunig vnther in erwelt, der schreibt sich als in der Zettel stat.

Item sie haben ein heren erschlagen vnd geplundert, da pei haben sie gefunden wol 30 silbern schuessell vnd deller, die des kunig¹¹² Mathiaristen sein gewest, aus den selbigen¹¹³ schussel ist der kunig, den sie erwelt haben, vnd sie halten in fürstlicher 323a // 323b vnd erlich¹¹⁴ vnd der selbig kunig der schreib[t] sich, des rechten kunig vhon Vngern freund vnd aller Edelleut feindt, auch aller herre[n,] dann die herenn haben nicht vmb den konig wollen geben, so wollen sie die herenn ... suchen, vnd wol die herenn dem konig [ge]horsam machen, da mit das sie wissen, das sie ein kunig haben.

Item mherr so wist, das die kreutzer haben de[m] Kunig vhon Vngern vonn offen geschr[iben,] 100 oxsen vnd auch wein vnd gelt, das ein narung hatt vnd sie wollen im gennug schicken.¹¹⁵

Item es ist die sag, das die grossen heren ni[cht] vmb den kunig haben wollen geben. Er hat wider zu essen noch zu trincken, gehapt mit sein khinden vnd die hern haben grass mutwillen mit iren armen leu[ten] getriben, mit groser streith vnd andern d[an,] das manicher armer man nicht hat ku[nnen] erleiden, auff solchs wollen sie vber Edelleut zihen vnd vber die pischoff[en,] solchen hochmut an inen rechnen, v[nd] ist yder man soher erschrocken vnd v[om] Volck das fleucht vnd weis khein[en,] vnther wem er sitzt. Vnd ist nim[er] khein marckt im land,¹¹⁶ vnd ist au[ch] khein Zollung vnd ist ein Elent d... in dem Vnger landt. Hat wols das [auch?] gestilt wirth.

Item wist, das die kreutzer gernn an die turck[en] geczogen, so wellen die großen heren nicht zihen, dann es ist ein fridt an geschaff[en] mith dem turcken auff 3 Jar lang, in des als das Volck ist zusamen komen, oder 323b // 324a also komen sie harth vhon einander. Sie werden die herenn im landt straffen, do mit, das sie wiss[en,] das sie ein kunig haben vnd dem selbigen vntherthenig sein vnd gehorsam dortzu etc.

Item man sagt auch, das der Recht kunig ein Verstandt mit in hob, ist mit den kreutzeren. Es wes noch nymandt, wo es hinaus w[er]dt[?] ghen. Es ist nur vmb die oberlender zuthun, die gross schuldt im landt haben, den Wirth kein Zalung nit vnd nymandt weis, w[er] es zalt wirth, dann wo ir einer erschlagen wirth oder stirbt, so haben sie schon zalt. Vnd is[t] ein arme sach in dem landt. Etlich purger vhon offen, die flohen ir gut gen Prespurg vnd auch die vhon pest, dann sie nith wissen, wen es vber sie ghet.

324b: Item auch wo sie ein¹¹⁷ Mautner oder Zolner im landt wissen, den erschlagen sie. Wan sie wollen khein¹¹⁸ peschwer im landt haben.

¹¹⁹ Auch so sein¹²⁰ vnser gesellen pey den 20 hin a[b]gescharen gen offen auff den Marckt. Also helt man khein marckt. Got wol, des sie mith lieb wider herheim komen.

Item sie wollen die heren vnd Edelleut all ersch[la]gen vnd die pischoff vhor aus, die vhil gelt haben, das sie den armen leuten haben abgerissen, so wollen es nymmer vhon iren herren leiden. Sie wollen ier¹²¹ all erschlag[en] werden. Wan die heren haben¹²² die arme lewth gar zu streng gehalten. Das mussen sie ytz entgelten. Item vorstehe nicht, das sie et[was] mit gewalt nhemen, sunder nur¹²³ den gro[sen] heren¹²⁴ vnd edelleuten. Sie ligen mith 3 Heren¹²⁵ im landt, die kreutzer mit groser macht vnd zihen nach stecz(?) mit zu vnd ligen nur acht meil vhon offen.

Item der Wolffgang Eysen ist gen offen. Er s[ei] aber in 3 oder 4 tagen wider komen, dorv[on] die rechten mher pringen, wie es sthet m[it] den kreutzern, dan der kreutzer kunig der schon schreibt sich also, ist sein Titel: Wir Melchior dei gratia Rex benedictae gentis crucif[erorum] amicus et subditus¹²⁶ regis Vngariae¹²⁷ sed n[on] dominorum prelatorum, baronum et nobilium. Als schreibt sich der kreutzer kunig vnd sein haupt[man] vber das Volck, heist Zeckel Jorg. Ich vorsthe das sie nymandt nicht thun def[n] grosen herren vnd den Edelleuten, die die armen lewth vbernommen haben. Es ist nyndert kein marckt nit, es wirt nimanndt pezalt in den leuffen. Es sol noch manicher zu Nurnbe[rg] musen entgelten, mith der Zalung. got lo[b,] das gut were, solche mheer hab ich euch in pesten geschriben als mein guten freundt vnd sagt es eweren hauptman vnd auch Casper Vischer da mith vhil guter rath(?).

Datum zu wien am 10 tag Junii 1514.

G. szöveg. – Scheurl-Bibliothek, Codex J² 322a:

Item die das Creutz haben angenommen, seint vhost vhil worden, vnd mher dann nymandt vermaint, acht man gentzlich ir bey funfftzig tausent in gantzen vngerlandt, sein doch nith beij ainander. Cardinal vnd Bischoffen vhon gran, haut vor zwien tagen haben das Creutz wider ruffen lasen. Welcher es nith von im leg, wer mith inen red, esse oder trinck, sollen all im schweren pan sein. Hat in etlich mal botten in ir her gesant, das ein meil vhon pest gelegen, bey funff¹²⁸ tausent starck in mainung, sie vhom kreutz zu bringen etlich bewegt, das sie wider haim haben wollen ziehen, haben inen selbs zweie fenlac gesteckt an itlichs ain hultzen Crucifix gemacht aus rieffen lansen, welcher bey inen beleiben mit dem Creutz ziehen wol, sol zu ainem fanen, welcher dann wider vmb haym zihen wol, sol zu dem andern fanen treten, also seint dero die wider haim haben wollen zihen fhil mher dann der andern gewest. Wie sie also bey dem fanen gestanden, ist das Crucifix vhon fanen her ab gefallen auff das angesicht, haben sie das wider vmb hinauff gemacht, starck geponden, also ist es zum andern vnd dritten mall allweg auff das angesicht herab gefallen. Also das die so haim haben wellen ziehen auff die Zaichen wider wendig worden sein. Vnd wollen all bey anderen bleiben, sterben vnd genesen, solchs sol warhafft vnd ernstlich geschehen sein, stercken sich von tag zu tag, fast keren ain Edel man nach dem andern her vmb wan sie ain begreifen, der mu sterben, begern nith anderst dann man soll inen verginnen, da hin zutziehen, wie man dan¹²⁹ das Creutz aus hat geben am freitag vergangen haben sie zu botzen ain Edel man begriffen von standt an am ein¹³⁰ spis gesteckt, am¹³¹ sambstag ist der kupi genant khauffman von pettaw sampt sein bruder vnd 6 edel lewt funff meyl wegs von offen gewest spatziern, also in der frue seint die Creutzer kumen fhur das 322a // 322b Edel mans sitz den vhon stundtan angezungt verprent haben sich die Edelewt gewert heraus mit sampt dem Cupy, den sie auch fhur ein Edelman gehapt, so lang bis sie das fhur aus dem haws gedrungen hant. Also hant man die Edellewt, Kupi selb 22 erschlagen den Edelman des der s[it]z] gewest ist zu clain stucken erhawen, ist grun[t]lich¹³² geschehen. am mantag vergangen zwei meyl von Wardein haben sich bei 1000 Edelle[wt] sampt iren knechten auff gemacht, ann die Creutz[er] der selben gegent zu¹³³ zihen, also haben die creutz[er] ir ob achthundert erschlagen zu todt, seindt der Creutzer nith vber 50 vmb komen. Ich kan euch nith gennug wunderlich da vhon schreiben wie sie als seltzam mit dem adel vmb gendt ist der maist tail Edellewt herein gen offen geflohen. Der khunig hant seinem hoffgesint auff gepoten vor etlichen tagen beij tausent st, rck wider sie zutziehen. Ist der porlamese ir hauptman gewest. Seint pis gen pest komen wider vmb zu ruck gen offen zogen. Erpietten die Creutzer her ein sie sollen nhun komen sie wellents mit in an nhemen. Also das die loff schwerlich stand, ist dem kunig vnd den herren angst vnd wee, wie sie das kreutz wider vmb abthan wellen zubesorgen, es mues¹³⁴ nur fremdt nacion thon. Die man sie zuuertreiben berieffen mues. Es komen nhun die Edelleuth vnd clagen den Cardinal heftig an vor dem kunig. Vermainen er seij solcher

sachen Vrsach, dem nach er das Creutz also aus hab geben Verantworth sich der Cardinal sagt wie er solchs aus geschafft kuniglicher maiest.,t vnd der gantzen landtschafft Vngern gethon hab, darumb er inen¹³⁵ brieff vnd sigel weisen wol. Ist zubesorgen so bald die handlung mit den Creutzer gestilt, 322b // 325a der gemain adel wurd vber die pffaffen zihen gemelt Creutzer thundt kainen armen gemainen¹³⁶ man khein laidt nhemen nichts mith gewalt, was man inen zu furth des selben ein guten notthurfft zalen sie als par. Die vngern haben die sach Ir groslich vbersehen, das sie inen selbs als ain Rutten auffgependen, nach dem das sie mith den turcken drey Jar fridt gemacht haben, das folck nith hinab schicken durffen. Ich halts fur ain straff vhon got auff die lewt, ich wer hoffnung wan die schweren laiffen fur¹³⁷ kemen es solt die handlung besser werden in diese landt.

Nach der Creutz Herenn halb hant sich auff daten frue verlaufen ir zwaien Vngern Closter hie das sie aus beuelch des Cardinal das Creutz wider riefft vnd verkhunt haben die wider die so das Creutz an inen haben vnd daruon nith stellen wollen zihen vnd verheiffen die zu tod schlagen sollen. Die gnad aplas haben als die den an Christen die gnad geben ist. Die das kreutz aus genommen haben mit getailt worden ist also ist der gemain man in beiden klostern hie zu offen zu sant Johans barfhuser vnd zu sant Niclas prediger ordens auff gestanden zu den munichen offentlig gesagt wie lang rusten sich die herren vnd Edelleuth nhun bey 20 Jarn, es ist alles¹³⁸ bubereij. Es sol khainer wider sie zihen, die das Kreutz an inen haben. Wan wir ein Erfarn, der des Willens ist wel wir selbs erschlagen, vnd ir munich vnd pffaffen alles das ir sagt mith Vnwarheit. Wir wellen furan an ewer brediger singer weiter¹³⁹ kainen glauben haben, zu euch nit mher in die kirchen komen. Haben etlich ire hecklin getzuckt zu den 325a // 325b Munichen geworffen, also das baidt munich vhon der Cantzel entronnen seint, sie weren sonst vhon den pawren gehailiget worden.

Der kunig von Vngern des gleichen die stat offen lasen¹⁴⁰ solchs aus riefen aber nimantz wil wider sie zihen ist meniglich aus genomen, den adel mith den kreutzern. Item ein trefflicher Edel man im landt, Doczi michal genant ist die tag zu den kreutzern geuallen haben in zu ainem obersten hauptman angenommen al geschw[oren] bey im zu bleiben sol inen gemelter Edelm[an] vhil geschutz geschenckt vnd verordnet ha[ben]. Des kinigs Volck vnd die Edelleut rus[ten] sich auff die stundt in mainung mit inen zu schlagen wil mains tails glauben, das¹⁴¹ sies nith durffen angreifen, als vorm[als] auch geschehen dan¹⁴² ir zu¹⁴³ wenig is[t] got wais wie das endt sol werden.

Hans schweicklin

Copey eins brieffs aus offen den 25 ad diem 26 Mazo(!) in Wien
Entfangen 25 May auss offen

H. szöveg – Scheurl-Bibliothek, Codex J² 328a:

Wist auff hewt dato seint merr hir khumen, das warlich der Zeckel Jorg gefangen sol sein. Es sein des halb kuniglicher maiestet in einer stundt 3 noten her kumen. Vnd es hat in gefangen graff Hanns, der Herr vnd Waida in sibenburgen ist, vnd ist geschehen 9 meil von offen bei einem marck[t,] haist Hebesch vnd ist also zugangen der Zeckel Jorg ist zu feldt gelegen an dem selben ort, 20 tausenten starck vnd graff Hanns vor genant ist im zukumen auff ain meil weigs 10 tausent starck, auff solches ist Zeckel Jorg gewar worden vnd hat etlich raisig ausgeschickt des graff Hannsen Volck zu besichtigen. Vnd do solch raisig wider kumen sint vnd dem Zeckel Jorg gesagt, wie der graff vil vnd gut Volck hab vnd im auch dapei zuuorsteen geben, wie sie im¹⁴⁴ raten. Er sei mit dem graff vnuerworren, dan sie mochten an im ernider ligen, dann der Zeckel hat nit anderst vermait. Dann mit dem graffen ein schlacht zuthun, do im aber die besichtiger solichs mit Worten wider wendig haben gemacht, da hat er iren obirsten nemen lasen vnd in von studtan spissen lassen vnd gesagt, du verzogter posswicht, wolstu erschrecken vnd Verzaghait in mich vnd in mein Volck pringen. Vnd ist also in dem selben Zorn selbst angesessen, vnd 200 pferdt zu in genommen, vnd des graffen Heer personlich besichtigen wollen. do das die khuntschaffter von dem graffen vnd kunig, in des Zeckel Jorgs Heer gewesen, erfarnn haben, do haben sie es dem graffen von stund an zuwissen thun, wie das der Zeckel Jorg sein Heer personlich besichtigen woll. auff das hat sich der graff nit besampt vnd ein raisig Zeug aus seinem Heer ausgeschickt vnd [die] den Zeckel mit seinem Volck vmbgeben haben vnd in mit allen den seinen in freiem felt gefangen vnd in des graffen Heer gefurt. Vn[d] do das geschehen ist, do hat der graff in des Zeckel Heer geschickt vnd in sagen lasen, wie 328a // 328b iren Herren vnd Hauptman gefangen hab vnd sie [d]a] pey lasen ermanen, sie sollen abzihen vnd ... yder Haim, dauor er dann kumen ist. Es soll ... alles das vorgeben vnd

vergessen sein in vnd ... iren vnd zu ewigen Zeitten, des gegen in nimer zugedencken, was sie bisher wider die kuniglich[e]¹⁴⁵ maiestet vnd die landschafft vnd den adel gethan h[at,] fur soliches, weil er im gut vnd selbst schuld[ig] sein, das in das gehalten sol werden. Welcher aber das nit thun wol, der sol nit anderst ge(?) wartent sein, dan das er vmb leib vnd vnb ge[blut?] khumb. Da die vnd geschehen sein, da ist ein gr[öß] Vneinigkhait vnd ain Zertrennung vnder den Raf[sigen?] gewesen. Etlich haben ab vnd Haim wollen zihe[n,] etlich haben irein herrin mit gewalt wider ha[ben] wollen, doch sein sie auff den selben tag ... dan halb ab zogen vnd man versicht auff den heutigen tag, sey solich Heer gar zertrent. Wist, auff des kunigs vnd auff des adels tail sein iij Heer gemacht: graff Hanns 10 tausent starck, graff Jorg, sein pruder funff tause[nt] starck, Worlamisa acht tausent starck. Item es ist die sag, Warlamisa vnd graff Jorg zichen mit irem Volck auff die kreutzer, die sollen bey Wata pey 12 tausent starck zusa[m] ligen. Ist ein munich, benedictor orden, ein lie[b]ling ir obrister hauptman. Man versicht sicht, solich kreutzer sollen auch zertrent werde[n.] Wie das geschicht, so wurd ir furnemen fast aus sein. Nit mer auff das mall dan. Was sich weiter der sach halb begeben wirt, wil ich auch mit dem ersten Avis[siren?] lasen. Datum offen auff 26 tag July 1514 Ja[hr.]

I. szöveg – Scheurl Bibliothek, Codex J² 329a:

Wist lieber Herr Hewperger, es ist manicherleij Sag, wie man den Zeckel Jorgenn vmb hat pracht, Sunder wie es hernach steet, hat man es dem kunig entpotten. Dauon halt ich am maijsten. Graff Hanns, der Weida inn Subenwurgem, ist khumen mit grosser Suma Volcks. Als man sagt, ob denn 20 Mo Man aus Subenwurgem vntz sechs meyll von dem Heer des Seckel Jorgens, das Seckel Jorg nicht furwar gewist noch gehort hat von seiner Zukunfft. Von dann hat in Weyda ein prieff pey einem potten geschickt, darin er das datum hat gesetzt: in der herman stat, ist die hauptstat in Sibenwurgem vnd vngeuerlich pey 32 meyllen von Temeschwa[r,] ist ein schloss, hat der Water isthwan von wegen des kunigs, inn dem von ist Seckel Jorg mit dem Heer gelegen, der hat des Weidas potten schon entpfang[en,] mit im lassen essen vnd ein Seiden Clayd geschenckt vnd nach essen lassen spiesen. Der Weida ist also fursich zogen, das dem Seckel Jorgen nicht maint kumen, sindt vntz man des Weidas Volck von des Seckel Heer gesehen hat, ist einer zu Seckel geloffen, gesagt: Herr es kumpt ein grosse Sum zu Ross mit lauten Rotten, fendlein. Antwort Seckel: la sie kumen, es sindt vnser freundt, kommen vnns zuhilff, paldt dornach hat ainer ain andern Hauffen gesehen, zu Seckel geloffen: es kumen ein grosse Sum mit lautter Weysen fendlein. hat Seckel geantwortet: lass sie kumen, man schickt sie meinem Verwandten prudern ainem Zuhilff aus Sibenwurgem. Pald[t] nach dem ist gesehen ein grosser geharnischer hauffen, hat im auch ainer Verkhunt, do hat er gescholten vnd auff sein pferdt, selbs auss dem Heer zu sehen die sach. so er dann ernnst erkhent hat, ist¹⁴⁶ erpalt hinein, gesagt: Ir lieben getrewen, Ir seit die geschickten Vngern, die vor, vor das landt mit gewalt pezwungen haben, also werdt ir auch thun vnd seit heut gut Ritter, dan ob Irs nit thut, so muss wir all mit grosser marter sterben, 329a // 329b pesser wir sterben ritterlich, doch wil ich heut der erst sein, des er vor nie than het. Er hat aber gehofft, er wolt dauon entrinnen. Nu hat der Weida gesagt, wer im, den Seckel lebendig bring, dem Wolt er Mo fl. geben. Also ist Seckel Jorg hinaus vnd sich vmb gesehen, wo er hindan mocht, ist des Weidas macht so gross gewesen, das er vberall vmb geben gewesen ist vnd am andern thail das schloss Temetschwar, ist im fluen Seckel ain tail des Weidas diner zugerendt vnd hat in mit dem ersten treffen abgestochen. Hat sich Seckel Jorg so seer gewert, das er schlecht erschlagen ha[t] werden wollen, den er hat woll gewist, das im kein geringer todt zutail werd, also der seckel aintail vnd seiner gesellen ainer seines genug zuschonen gehapt haben, das sie gefangen vnd nicht erschlagen haben müssen. Vnd als pald er das Heer vecht, zu Seckel Jorg stolz[?] kumen, ist er dem Weida seer gewundt gepracht, ist geschehenn am Sambstag vnd ist der weijda mit gewaldt vnd des kunigs paner hin zuzogen, lassen ausschreien: Wer vnther des kunigs paner wil treten, sol genadt haben, ist als hauffelich von stundtan als abtreten. Was aber Heiden ir Hasin vnd Husarin gewesen sindt, haben sich seer gewerd vntz man als, was im streit ... nicht erschlagen, ist gefangen. Hat da sije in all gefangen gewesen sindt, hat der Weida die obersten 10 des gantzten Hers auss klaubt vnd des Seckel gorgen aigen pruder mit, wurde Seckel gotzo, die 11 lassen gehalten vnd die Vbermass all lassen zustucken hauen, das keiner dauon kommen ist. Ist seckel Jorg in ainer gel[heim?] also gefangen gehabt von dem selben Sambstag vntz 329b // 330a auff dem montag, hat man in die weil ertzneien lassen. Ob man in het mugen ein Weil gehalten vnd darnach recht martern lassen, da Weida gesorgt hat, er sturb hat er in auff ein starcken eingemachte panck lassen nacket pinden vnd die ailff obersten gefangen, dar zwischen sein pruder ainer gewesen ist, auch nackent

abziehen vnd Zangen lassen gluendt da geschafft zu den aiffen, das sie irem Herren pruden sollen peysten vnd in ydem piss ein stuck aus seinem leib peissen, als ob ers wolt essen, doch mag ers auswerffen. Welcher des nicht thue, wol er mit den gluenden Zangen lassen¹⁴⁷ reien, haben sich etlich gewidert. So paldt hat ers lassen mit den gluenden Zangen peissen, sindt sie darnach all willig worden ainer nach dem anderen hin zugangen vnd fluen grassen procken heraus pissen. Da das ein Weil geschehen ist, hat Weida heissen ein Weil still halten, fur den Seckel getretten, gefragt: kunig gorig, warumb hastu sovil Vbels tan. Antwort seckel: Warumb hat man mir meine hundert fl nicht geben. Dar es hat sich nur von 100 fl vnd aus Claidts wegen erhoben. Hat Weida weitter gefragt, was er zum endt der sachen in Willen het gehapt zuthun. Sagt seckel: ich hab alle Herren des landts wollen vmb pringen, darumb das sie den kunig so vbel halten mit dem, das er gar nichts hat einzunemen vnd hat dem Weida vmb guten Willen peten, er soll seinem pruder gozo nichts thun, er seij vnschuldig, hab genot müssen pey im pleiben. Wo ers nit thun het, er in lassen spissen, als das geschehen wer hat Weida den selben 330a // 330b seinen prudern also nackent fur sich lassen ruffen. ... sie dann all nackent gewesen sindt vnd hat müssen fur seckel Jorgen steen, das er in hat müssen ansehen. Do hat er in von seinem angesicht zustucken lassen ha[uen,] do hat sich Seckel gorg, also punden, gundt gepog[en] vnd wie hart er punden gewesen ist, erhebt vnd vil schentlichern tan vmb den tod seines pruders, dann das man in pissen hett. Vnd hat die augen im grimen zu tan, das man ims nymer hat mugen auff tan vncz er gestorben ist. Dornach hat we[ida] die 10 wider haissen peissen vntz schir khain fleisch mer an im gewesen ist, aus genomen das haupt vnd angesicht, hat man im ge lassen. Nun hat seckel Jorg ain eise[r]ne kron auffgehapt, sagen[?] antail es sey ein maul korp ains Ross gewesen, legt man den peisenten Rossen an die meuler, das sie nicht peissen mug[en,] dasselb hat er lassen mit staniol[?], das ist das gelt, do man die apffen vnd muss mit verg[olt,] auch die¹⁴⁸ Cron vergulden vnd also auf[f] gefurt, als sey er ein kunig, die selb kron hat der Weida lassen gluendt machen vnd dem Seckel auff sein haupt setzen. Hat er sich schwer also pundner von dem haupp geworffen[?], hat ins der Weida zum dritten mall lassen mit gewalt auff halten vnd dringen, do hat es im in das haupt drungen vnd prent. Das er von der vernunft ist kommen, darnach hat in lassen Weida auff pinden, das haupt ab schlagen, den Zigedeinern genn Zigedein geschickt, geschafft[,] sie sollen den kopf pey in auff stechen, vnd den korper hat er lassen pratten vnd darna[ch] die vbrigen nachgeenten 6 Zutadt schlahen vnd haben lassen, die vier hat er lange 330b // 331a gefangen gehalten, ob sich noch leben, wais ich nicht, dann die zwölff nach ketten, haben vil guts gewist, das verpargen vnd vergraben ist gewesen. Hat er sie nich wollen totten, sie haben ims vor müssen zaigen etc. Seckel Jorg hat so seer gestuncken am peissen, das man kaum pey im hat pleiben mugen, noch ist Weida nie vor im kommen vncz es vol pracht ist. Item am freitag nach Jacobi¹⁴⁹ hat man 3 prister gericht, einen gefirtailt, 1 gespist, 1 geraden precht, hat for degradirt. Haben alle 3, do man sie zu der stat aus furth, den laudamus gesungen, der ain mit starcker¹⁵⁰ Zittrung der grossen¹⁵¹ stijm, als an etlichen orten zu Vngern¹⁵² gewonhait ist. Item als seckel am sambstag gefangen worden ist, selb zwolff, wie vor steet, gehalten worden, vntz auff den montag darnach ist in geschehen. Wie Ir vor hort, man sagt es wol hunderterlaij zuoffen, aber das muss war sein, dan Weida hat es dem konig gleich als sagen lassen vnd entpot[en.] Item pfaff lorentz, da von ich vor auch ein mal geschriben hab, lorentz pater der ist zugefaren zu Wardein vnd hat lassen, sagt man, da machen, der hat gewert 12 tag vnd hat der platz vm dem geschloss gar lassen abprenn[en.] Sagt man, wunder, wie gross gut erfunden sol haben, das verpargen vnd vergraben hat sollen, sein auch allerley kauffleut, die ire gutter da gehapt haben von Sibenwürgen vnd allen orten des Vngerlants, als ir wist, das grosser handel dahin ist, als wegk gefurt vnd getragen, schreibe[n,] das die paurn mit Weib vnd kindt do 331a // 331b gewesen sindt, wegk zutragen vnd furr also ist Weida auch vngrisch meil gewert von Wardein aus vntz gen Wihe[n,] hat der Weida doch den puben mit sampt de[m] Heer erlegt vnd den pfaffen hat man nicht lebendig mugen pringen, sunder sein Ross, sporn, stiffeln vnd das haupt hat man dem Weida pracht, den potten mocht man im villeicht auch mugen haben pringen, aber man sag[t,] ob dem also ist, das sein lappen vol gulden aus genet gewesen ist. Wer dem also ist v[on] Vrsach, das muglich sein, also ist solich gross garmer Volcks vmb kommen, die man fur war nicht schreiben kan, dan es ist nicht zu zelen, man schetzt es auff acht pis in zehen tausent. Dann des pfaffens Volcks als gar erschlagen, hat müssen wern jung vnd alt. Was man anderst bekumen hat mugen, das nicht haymlich aus dem Heer entrunnen ist, gut erparm, das als mit sampt dem schaden souil frommerer leute zu Wayden geschehen ist, got hap lob, nun ist. Item vor Weida her ausen die 2 Heer nider gelegt, die weil sind die pauer abgezogen, etlich trefflich Herenn erlegt, namlich den Telegidi isthwan, Wamfi Janischn, namhafft herein im landt must mit in fil edelleut, sagt, auch ain tail statleut aus subenwürgen wie man noch nicht als, vor war, got schick al sach zum pesten.

J. szöveg – Scheurl-Bibliothek, Codex J² 332a:

Sunst wist, das nur vor etlich tagen prieff seint komen, darin man mir schreibt, wie man die Creutzer gar erlegt vnd erschlagen seind worden zu Clausenburg in Sibenwurg, vngeuerlich pey 1 wochen vor datum dies brieffs vnd sint ir pey funfhalb tausent gewesen. Hat graff Hans, der Waida in Sibenwurg all erschlagen, damit die Creutzer gar endt haben vnd keiner mer ist. Also ist lorentz patter oder lorentz pfaff in diesem heer der obrist gewesen, do er gemeint hat, das¹⁵³ also zugeen wal ist er entrunnen mit seinen obristen haupt leuten, so er gesagt hat, also hat man in erwuscht vnd gefangen an der grenitz auff der molda vnd in wider pracht gen Clausenburg. aldo hat man pfaff lorentz lebendig gepraten vnd langsam m[it] im vmb gangen vnd vir dem feur domit s[o] hart gepeinigt ist worden, auch mit aller crafft vnd sein obersten haben in also praten fressen müssen. Die andern sein obersten auch grau[sam] marter angelegt, dauon vil zuschreiben wer¹⁵⁴ gibts euch gleich. Wie man mir schreibt vnd vorstee, das ir auff peiden seit vmb sein komen, dise Summe der Creutzer, auch der vngerisch[en] vnd edelleut von 32000 pis in 40000 person jung vnd alt, also hapt ir alle sachen, souil man mir geschriben hat, es sey oder nit, gib ich euch zuglauben, wie wol man[?] mir¹⁵⁵ schreib, das dem aigentlich also seyn soll vnd dem kunig zu offen die meer also kommen seint, nempt vergut, ich haps nit als erschreiben kunnen. Datum Wien, 2 septembris 1514.

K. szöveg – Scheurl Bibliothek, Codex J² 333a:

Wist auff dato seindt warhafftig mer herkomen, das man den Zeckel Jorg gericht hat. Ist geschehen in des graff Hansen Heer vnd es hat es graff Hanns lasen thun vnd ist also zugangen. Er hat im auff ein stul lasen setzen vnd pinden vnd sein pest hauptleut vnd diener, der pey 40 vmb in gestelt vnd in gepoten, das sie mit iren Zenen von im peisen vnd reißen vnd das essen. Welcher das nit thun hat wollen, den hat er von stundt an zustucken hauen laen. D[a] etlich den graen ernst gesehen haben, da sein sie mit den Zenen in iren Herren gefallen vnd haben in gepissen vnd herausgerissen vnd das¹⁵⁶ gessen haben vnd es an im so lang getrieben, das man im an den armen das pein gesehen hat, do das geschehen ist, do hat man genumen ein gluendt eisen¹⁵⁷ Hwet vnd im den auff das haupt gesetzt vnd im gesagt: krön in wie ein könig vnd im darnach das Haupt abgeschlagen vnd das selb haupt geschickt in ein besetzung, das die kreutzer inen haben, haist Zigedein.

Item die Creutzer haben die statt Wardein in gehapt, do die purger vnd die gemain vnd auch die geistlickeit, der vil ist, als ir wist, gehort haben, das Zeckel Jorg gefangen ist, Do haben sie die Creutzer aus der statt Wardein getriben vnd geschlagen vnd vnther solchen Creutzern ist ir hauptman gebest ein Corherr von sant Sigmundt von offen, haist Her Lorencz. Ir magt in kennen, solicher hauptman, do er mit seinem Volck aus der stat kumen ist, do hat er sich auff dem^{333a // 333b} landt bey der paurschafft vnd anderen Creutzern wider beworben vnd etlich tausent auff pracht vnd auff die stat Wardein zogen vnd die wider erobert vnd gewonnen, geplundert vnd alles das erschlagen, was sich gewert hat vnd frawen vnd Junckfrawen aulassen zihen vnd naked geen laen.

Vnd was er fur munich vnd pfaffen an hat kunn[en] bekommen, begriffen, die alle spissen lasen vnd geschloss in der stat hat er¹⁵⁸ nit erobern kunnen, darin sich dan vil Volck¹⁵⁹ mit gutern enthalten hat.

Item do solich merr, Wardein halb, graff Hanns fur sein kumen, do ist er¹⁶⁰ mit seinem Volck auff gewest vnd gen Wardein zogen vnd¹⁶¹ die Creutzer aus der stat getrieben vnd geschlagen vnd alle Zeiten auch ist die sag, das der munich mit seinem H[eer] bey Wata, dauon ich euch am nechsten geschrib[en], hol auch zertrent sey, also das die kreutzer kein leger mer zu felt haben, nit mer auff das mal dan wuef[?] sich weiter w[eren.] Was begeben wurd, wil ich euch in dem ersten wissen lasen. Datum offen auff vltimo July 1514 Jare.

L. szöveg – Bartholinus, Richardus: Odeporicon. Viennae 1515. D2a:

Siquidem primum in pannonia ortum est, quod, quoniam saeuum atroxque fuit. Facturum me operae pretium, si tradidero memoriae, puto. Pannonnes cum diutina, grauique seruitute premerentur, quemadmodum iugum excutere possent, meditabantur, Cardinalis Strigoniensis cum populis curciatam promulgaret, ad facinus iter praeibit, trecenti enim fere ab initio nomina dederant, sed paulatim multitudo creuit, Ducemque Georgium Zechelium elegerunt, Hic cum quater duello Turcas profligasset, propter res fortiter gestas summo in honore apud regem habebatur, sed cum nihil mercedis ob exanclatos

labores parctasque uictorias, a quaestore, cui rex mandauerat, percepisset, indignatus ultionem meditabatur, paulo post regium exactorem, tribus millibus ducatorum arreptis, iter fecit. minatus etiam se Turcarum partes sequiturum. Id cum Pannoniae rex intellexisset (nam is Belgradi arcis praesidium tenebat, ubi militum manus ad arcendos hostes semper excubabat) ueritus ne Turcis regni obices aperirentur, illum ducentis ducatis, equisque duobus auro argentoque phaleratis, donauit. Dum haec aguntur, Selimus Turcarum Imperator, cum oratore regis Pannoniae foedus iniit. Id cum Rex regniue Duces resciscerent, rem occultare, atque in aliud tempus bellum in Turcas suscipiendum consulere, animosque quantum poterant ab incepto retrahere. Verum qui nomina pro Cruce CHRISTI dederant, rem damnare, Impiumque esse, nec dignum Pannonico nomini, nisi CHRISTVM D2a // D2b sequerentur, asserere atque deinceps de iis, qui incepto obstarent se supplicium sumpturos palam dicere, Cum itaque nihil proficerent, cumque maximo odio, inuidiaque praelatos, Principesque a quibus saeuissime exipilabantur, prosequerentur. Georgium ducem primo, deinde regem creant. crescenteqe indies seruitiorum multitudine Ioannem quoque Georgi fratrem, Laurentium praesbiterum hominem deperditum, audacissimumque, ac fratrem Michaelem duces creauerunt, hic mitis ingenii fuit, astu doloque insignis, ii ergo ualidissimis copiis (octo enim exercitus fuisse memorantur) cum in Pannonia crudelissime grasserentur, praedae auiditate, quam quotidie exercebant, corrupti, arma, quae contra Turcas a principio sumpserant, inuisera patriae conuerterunt, atque tam impie militiam exercebant, ut nobilissimis quibusque iugulatis, uxoribus, liberisque necatis, bona diriperent, alii stupro uirgines corrumpebant, maritisque palo affixis, uxores in conspectu obscene demolibant. Episcopum Schinadiensem cum interceptissent, uirum et prudentia, et integritate memorabilem, palo per uiscerea transacto, necauerunt. Idem se, et Strigoniensi Quiqueecclesiensi Palatinoque, uiris honestissimis facturos minitantes, in Regem minime saeuituros affirmabant. Itaque quamplurimis deuastatis castris, regionibus depopulatis, innumerisque nobilium interfectis, animosiores facti, Budam uersus copias mouerunt, usque Danubium ad Pestum oppidum castrametati sunt. Budae adeo tumultuatum est, ut ciues urbem deserere, aliquando cogitauerint. Sed dum consultando tempus terunt, Bornamissa, cum omnes ad propiorem ripam naues traxisset, Danubium cum parte copiarum transire D2b // D3a: tatus, eos quasi oscitantes aggressus est, quos prope pagum Subad fudit, fugauitque. Budensi uictoria elati alterum exercitum ad oppidum Pazcho deleuerunt. tertium ad Seyues. quarta autem pugna, quae circa Debre, Themsiuarque (quod contra Turcarum incursiones praesidium est, a Ioanne Iazigum i. transyuaniae principe, cum diu, ancepsque certatum fuisset, profligato tandem exercitu, Georgius rex captus est, quem inter duas scalas religatum, a latronibus suis, quos more patrio bestias uocare solitus erat, deorari iussit, Ioannes autem eius frater, post candentem galeam capiti impositam, in quattuor discerptus partes est, militum autem alii ad palum fixi, alii exenterati, cum longo uitae cruciatum, feruntur. Circa autem Varadinum cum Laurentio praesbitero, ita pertinaciter pugnatum est, ut tria hominum milia desiderata fuerint, Ducem et assatum, et a suis exesum ferunt. Vltimus Michael, quanquam et circa Bachyam, et bayam pagos reliquiae copiarum profligatae, propter Syrmium cum fortiter pugnaret, uictus est, reliqui autem qui uel uinci, uel capi non poterant ad in hospita montium fuga, salutem sibi compararunt. Talis itaque exitus seruili conspirationi datus.

JEGYZETEK

1. *Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium anno MDXIV*. Budapest 1979.
2. *Magyar Könyvszemle* 1977. 213–231. és 1979. 400–408.
3. *Magyar Könyvszemle* 1994. 62–66.
4. Schottenloher, Karl: *Flugblatt und Zeitung*. Berlin 1922. 172.
5. Scheurl-Bibliothek, Codex N° 312b lap.
6. Schwob, Ute Monika: *Kulturelle Beziehungen zwischen Nürnberg und den Deutschen im Südosten im 14. bis 16. Jahrhundert*. München 1969.
7. A Scheurl család nürnbergi levéltára XV, A 3.
8. Az elhunyt koporsója feliratának szövegét ugyanott őrzik Nürnbergben (ld. 7. jegyzet).
9. Jaeger, Adolf: *Veit Stoss und sein Geschlecht*. Aus dem Nachlass hrg. von Otto Puchner. Neustadt/Aisch 1958. 50.
10. *Monumenta...* (ld. 1. jegyzet) 111. sz.

11. Will, Georg Andreas: *Nürnbergische Gelehrten-Lexikon...III. Nürnberg und Altdorf 1757.* 515.
12. Schwob... (ld. 6. jegyzet) 179.
13. Christoph Scheurls Briefbuch. Ein Beitrag zur Geschichte der Reformation und ihrer Zeit. Hrsg. von Franz von Soden und J.K.Knaake. II. Aalen 1962 (Nachdruck.) Brief Nr. 237, 238, 244, 247, 251, 262, 265, 282.
14. *Jahrbücher des deutschen Reichs und der deutschen Kirche im Zeitalter der Reformation.* I. Leipzig, 1872. Ezen belül az 55–60. lapon található a magyarországi parasztháborúról szóló 79–85. fejezetek, amelyek a nyomtatott kiadásban eggyel nagyobb fejezetszámot, vagyis 80–86.-t viselnek.
15. A függelékben a 64, 74, 80. és 87. jegyzetszámmal jelölve.
16. A függelékben 69. jegyzetszámmal jelölve.
17. Ezt a megállapítást Siegfried von Scheurl úr tette, akinek ezért e helyen is külön köszönet jár.
18. A függelékben 115. és 145. jegyzetszámmal jelölve.
19. Hogy vajon az A. jeltű tudósítást miért másolta le ő saját kezűleg, azt csak találgatni lehet. Talán az eredeti írás rövid időre – esetleg éppen ünnepnapon – állt csupán rendelkezésére, ezért végezte saját maga annak leírását.
20. A függelékben 108. jegyzetszámmal jelölve.
21. Ilyenek például a függelékben 61, 66, 96, 97, 119, 122, 124. jegyzetszámmal jelöltek.
22. *Monumenta...* (ld.1. jegyzet) 227. sz.
23. *Monumenta...* (ld. 1. jegyzet) 227. sz. 18–103. sor.
24. Ld. 23. jegyzet 22. sor.
25. Ld. 23. jegyzet 27. sor.
26. Ld. 23. jegyzet 42. sor.
27. Ld. 23. jegyzet 37. és 75. sor végén.
28. Ld. 23. jegyzet 14–17. sor.
29. Függelék G. szöveg utolsó sorai.
30. Függelék G. szöveg 322a. – Ugyanennek a szövegnek nyomtatott kiadásaiban a „két nap” helyett „néhány nap” olvasható, vö. 23. jegyzet 22. sor.
31. *Monumenta...* (ld. 1. jegyzet) 30. sz. – A Scheurl-féle összefoglalás 79. fejezete május 19-ről ír.
32. Mayer, Anton: *Wiens Buchdrucker-Geschichte 1482–1882.* I. Wien, 1883. 25. lap 52. jegyzet. Lan-ger, Eduard–Dolch, Walter: *Bibliographie der österreichischen Drucke des XV. und XVI. Jahrhunderts.* I. Wien, 1913. 16.
33. Leiningen-Westerburg, K. E.: *Deutsche und österreichische Bibliothekzeichen.* Stuttgart, 1901. 107–108. – Ankwicz-Kleehoven, Hans: *Das Exlibris des Mauthaus Heuperger.* In: *Österreichisches Jahrbuch für Exlibris und Gebrauchsgaphik.* 1937. 1–6.
34. Függelék I. szöveg 331a: „...von ich vor auch ein mal geschriben hab...” – Ugyanez a mondat kétszer is olvasható ebben az írásban.
35. Függelék K.szöveg végén: „Dauon ich euch am nechsten geschrib[en]” – „Was begeben wurd, wil ich euch in dem ersten wissen lassen.”
36. Függelék B. szöveg elején: „Item ich hab vergessen zu schreiben...”.
37. Függelék F. és J. szöveg.
38. Függelék I. szöveg.
39. Függelék J.szöveg elején: „...nur vor etlich tagen prieff seint komen, darin mir schreibt...”
40. Függelék B. szöveg: „Das ist ein abschrift von ain brieff.”
41. Függelék F. szöveg: „Aus zug aus einem brieff.”
42. Különösen jól érzékelhető ez a törekvés a függelék I. szövegében.
43. Trostler József: *Dósa György a XVII.század német irodalmában. = Történelmi és Régészeti értesítő.* Temesvár, 1913 (29) 43–50.
44. Függelék E. szöveg elején: „...ich bin Jacobi zu thirna gewest, do ist marckt gewest.”
45. Függelék F. szöveg 11. bekezdés: „...unser gesellen pey den 20 hin a[b] gescharen gen offen auff den Marckt. Also helt man khein marckt.”
46. Függelék F. szöveg 12. bekezdés: „Es ist nyndert kein marckt nit, es wirt nimandt pezalt in den leuffen.”
47. Függelék F. szöveg 12. bekezdés: „Es soll noch manicher zu Nurnberg musen entgelten, mit der Zalung.”
48. Függelék I. szöveg 331a: „... auch allerley kauffleut, die ire gutter da gehabt haben von Sibenwurgen vnd allen orten des Vngerlants, als ir wist, das grosser handel dahin ist, als wegk gefurt vnd getragen...”

49. Függelék D. szöveg elején: „Item den Cramer, den man an heut dato spissen soll, haist Calmar Lucatsch, ist ain kramer von tschanadi, ob er in kent hab...”
50. Függelék E. szöveg és F. szöveg 12. bekezdés.
51. Függelék E. és F. szöveg.
52. Függelék I. és K. szöveg.
53. Függelék E, I. és K. szöveg.
54. Függelék I. szöveg.
55. Érdekes, hogy a 32 mérföldes távolság itt Budától, míg a korabeli jelentésben Temesvártól számított.
56. *Magyar Könyvszemle*, 1984. 24–33. – Szövegkiadása: *Monumenta...* (ld. 1. jegyzet) 227.sz. 313–322. és a G. Függelék
57. Apponyi Sándor: *Hungarica. Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok. I. Bp., 1900.* 104. sz. Ez a bécsi nyomtatvány ma is megvan ebben a nürnbergi gyűjteményben, amint ezt von Scheurl úr az ezzel kapcsolatban neki feltett kérdésre volt szíves közölni. Miután ez a szöveg nem található a *Monumenta* c. gyűjteményben (ld. 1. jegyzet), a magyarországi parasztháborúra vonatkozó része L. jel alatt bekerült a mostani függelékbe.
58. *Monumenta...* (ld. 1. jegyzet) 202.sz.
59. Barta Gábor–Fekete Nagy Antal: *Parasztháború 1514-ben.* Bp., 1973. 113.
60. Barta... (ld. 59. jegyzet) 218.
61. A szövegben „gleichwol vnuersehen” törölve, „so von dem Sophi bekriegt wart”, a lapszélén betoldva.
62. A „kreutzer” szó törölve.
63. A szövegben a „publicim” szó törölve, az „vmbfuren” fölé írva.
64. A lapszélén betoldás: „Vorn an”.
65. A „Mit” szó áthúzva.
66. A „fannen” az áthúzott „fenlein” szó fölé írva.
67. Az „Ist” szó törölve.
68. Az „Ein” szó törölve.
69. A szövegben „di weiber in irer man ansehen geschwecht” törölve, ugyanez a mondat a lapszélre újra beírva.
70. A szövegben „gefurt hat” törölve.
71. A cím előtt a „Des” szó törölve.
72. A szövegben „kurtzlich zuuor” törölve, az „allererst” pedig a lapszélén betoldva.
73. Föléje beírva „hat”, majd áthúzva. Az „vnd hat ... ausgepoten” szövegrész a lapszélre betoldva.
74. A lapszélén betoldás: „Vorn an”.
75. A szövegben a „Gezo” szó törölve.
76. A „Hans oder Jacob” szavak a lapszélre betoldva.
77. A szövegben a „zu stucken gehawen werden” szavak törölve, ugyanez a mondat a lapszélre újra beírva.
78. A szövegben a „zustucken gehawen worden” szavak törölve.
79. A szövegben „Zeckel Hansen oder Jacob” szavak törölve.
80. A lapszélén bejegyzés: „Vorn an”.
81. A „gepoten” szó betoldva a szövegbe a törölt „vnd den corper zu praten gepoten” szavak fölé.
82. Az „aus” szó a szövegbe utólag beírva.
83. A szövegben „aber das schlos darein viel guts geflohen ist gewesen, ist nit gewinnen mogen” rész törölve.
84. A szövegben „leiden” szó áthúzva és föléje „sterben” írva.
85. A szövegben „vnd” törölve.
86. A szövegben „genommen” törölve és föléje „geraubt” írva.
87. A lapszélén betoldás: „Vorn an”.
88. A szövegbe a „herrn” szó betoldva.
89. A szövegben a „meinen” szó törölve, a „sagen wolln” szavak pedig föléírva.
90. A szövegben az „vnd haben im volgendn Monat” szavak törölve, majd ugyanez a lapszélre írva. Ettől kezdve az egész végig ott folytatva.
91. A szövegben a „frawen” szó törölve és föléje „weiber” írva.
92. A „vor Magdalene” (= 1514. július 19.) szavak a szöveg fölé írva.

93. = 1514. július 20.
 94. A „dinern” szó törölve.
 95. Ez az utolsó bekezdés a lapszélre keresztben írva.
 96. A „Junio” szó röviden áthúzva és föléje „Julij” írva.
 97. Az eredeti „gefangen” szó aláhúzva, majd a lapszélre újra kírva.
 98. Az „vff” szó törölve.
 99. = 1514. július 10.
 100. = 1514. július 11.
 101. A sor végén a „seint” szó törölve, a következő sor elejére „sint” betoldva.
 102. = 1514. július 5/6.
 103. A „müessen” szó törölve.
 104. A „wirt” szó törölve, „vint” fölé írva.
 105. Az „Inen” szó törölve, „nimant” fölé írva.
 106. = 1514. július 25.
 107. A „begin” szó törölve, a „sein” a sor elejére utólag beírva.
 108. A „mehr so wist” szavak törölve.
 109. A bizonytalan olvasatú „Haer” (?) szó törölve.
 110. Rövid, olvashatatlan törlés.
 111. Az „Inen” szó törölve.
 112. A „Mathiasen” szó törölve, „Mathiaristen” pedig utólag a sor elejére írva.
 113. A „schulss” szó törölve.
 114. Az eredeti „erlicher” szó utolsó két betűje törölve.
 115. E bekezdéshez a lap szélére az A. szöveget lejegyző kéz a „den konig geschickt” szavakat írta.
 116. Az eredeti „landten” szó utolsó három betűje törölve.
 117. A „Mautt” szó törölve, a „Mautiner”-ben pedig a t-betűt követő, felesleges „i” törölve.
 118. A „peeschier” szó törölve, a „peschwer” szó pedig alá írva.
 119. Az eredeti „Nebst” szó törölve, az „Auch so” föléje írva.
 120. Az „auch” szó törölve.
 121. Az „ier” szó a sor fölé írva.
 122. Az eredeti „habten” szóból a felesleges „t” törölve.
 123. Az eredeti, rövid szó olvashatlanságig áthúzva, föléje „sunder” írva. A „nur” szó erősen javítva.
 124. A „heren” szó a sor elejére írva.
 125. A „heren” szó erősen javítva.
 126. A „subditius” szóból a második, felesleges „i” törölve.
 127. A „sedis nostri” szavak törölve.
 128. Az eredeti „funffzig” szóból az utolsó három betű törölve.
 129. A „dan” szó valamivel a sor fölé írva.
 130. Az „ein” szó a sor fölé írva.
 131. A „freitag ist” szavak törölve.
 132. A „geschlagen” szó törölve, a „geschehen” pedig föléje írva.
 133. A „reichen” szó törölve, a „zihen” föléje írva.
 134. A „nur” szó a sor fölé írva, „es nhur” törölve.
 135. A „hoff” szó törölve, a „brieff” a sor elé írva.
 136. A „gemainen” szó helye a szövegben jellel betoldva, a szó maga pedig a lap tetejére írva.
 137. Az „vnsner”(?) szó szinte az olvashatlanságig törölve, a „für” a sor fölé írva.
 138. A „Buh” szó törölve.
 139. A „keinen”(?) szó törölve.
 140. A „laissß” szó törölve, a „lasen” a sor elejére betoldva.
 141. A „sie” szó törölve.
 142. Az „ytz” szó törölve, föléje „Ir” írva.
 143. A „verendig” szó törölve, föléje „wenig” írva.
 144. A „wolten” szó törölve.
 145. Ehhez és a következő, a lapszálon függőlegesen meghuzott sorokhoz az A. szöveget lejegyző kéz a margóra az „abfordrung” szót írta.
 146. Az „ainer” szó törölve.

147. A „peissen” szó törölve, a „reißen” pedig föléje írva.
 148. A „Cron” szó törölve, majd újra leírva.
 149. = 1514. július 28.
 150. „Ziett” szó törölve.
 151. A „grossen” szó jellel a lapszélén betoldva.
 152. A „gewanhaitt” szó törölve.
 153. A „das” szó a sor fölé beírva.
 154. A „gips” szó a szövegben törölve, a „gibs” a sor elé betoldva.
 155. Az „ain” szó a sor fölé beírva.
 156. A „gesehen” szó a szövegben törölve, a „gessen” pedig a sor elé betoldva.
 157. A „Hwot” szó törölve.
 158. A „mit” szó törölve.
 159. A „nit” szó törölve, a „mit” föléje írva.
 160. Az „er” szó a sor fölé írva.
 161. A „der” szó törölve és a „die” föléje írva.

ZEITGENÖSSISCHE BERICHTE VON NÜRNBERG ÜBER DEN BAUERNKRIEG 1514 IN UNGARN

G. BORSA

In der Sammlung der Nürnberger Patrizienfamilie von Scheurl sind handschriftliche Aufzeichnungen in großer Zahl erhalten geblieben, die Christoph Scheurl (1481–1542) zu seiner geplanten Weltgeschichte der Jahre zwischen 1511 und 1528 gesammelt hat. Die sind Brieftexte, die meistens Kaufleute nicht nur aus Deutschland, sondern aus verschiedenen Ländern Europas ihren Partnern in Deutschland geschrieben haben, um über die politischen, wirtschaftlichen, militärischen usw. Ereignisse zu berichten. Es handelt sich also um wichtige Informationen für Leute, die in der Politik, Wirtschaft usw. eine wichtige Rolle spielten. Dabei sind auch die Anfänge des modernen Zeitungswesens zu erkennen.

Scheurl konnte damals seine Pläne mit der Veröffentlichung der Weltgeschichte nicht verwirklichen, doch bieten diese Berichte für die Forscher von heute eine besonders wichtige Quelle zu den damaligen Ereignissen. Besonders für Ungarn sind diese Aufzeichnungen enorm wichtig, wo die zeitgenössischen Dokumente der damaligen Zeit unter den Türkenbesetzung und Kriegen (1526–1686) fast ausnahmslos vernichtet wurden.

Der Aufsatz versucht, die Einzelheiten (Berichterstatter, Reisewege, Vermittler, Fahrtgeschwindigkeit usw.), soweit die Quellen (etwa ein Dutzend Aufzeichnungen) es möglich machen, zu klären, wie diese Berichte über den Bauernkrieg 1514 aus Ungarn über Wien nach Deutschland gelangten. Diese Briefe enthalten auffallend viele Einzelheiten über diesen Bürgerkrieg, die bisher unbekannt waren.